

«ШМАТОК ЗЕМЛІ, ТИ ЗВЕШСЯ УКРАЇНОЮ»

Ліна Костенко

*Слова Павла Чубинського (1862),
музика Михайла Вербицького*

*Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.*

*Душу й тіло ми положим
за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття,
козацького роду.*

АКЦІЯ "ВІСЛА"

1947-2007

АКЦІЯ «ВІСЛА»

Євген Міслюк

28 квітня 1947 р. 6 дивізій Війська Польського (ВП) оточило село, населені українцями. Одночасно підрозділи НКВД та чехо-словацької прикордонної сторожі заблюкували східній та південній кордони Польщі. О 4-й годині ночі Оперативна Група "Вісла" під командуванням заступника шефа Генерального Штабу ВП бригадного генерала Стефана Моссора розпочала виселення 150 тис. українців до воеводств північної та західної Польщі. (...)

Після завершення війни та встановлення нового польсько-радянського кордону, з більш як п'ятимільйонної української громади, котра мешкала в Другій Речі Посполитій (Польщі між I і II світовими війнами — прим. перекл.), залишилося майже 700 тис. осіб, що населяли прикордонні повіти Краківського, Ряшівського, Люблинського та Білостоцького воеводств. (...)

Українське населення на цих землях не було прийшлим елементом. Ця земля була для українців символічним історичним, культурним, релігійним, мовним прикордонням. Дуже природними були взаємовпливи з польською культурою, одночасно існувало прагнення до самоідентифікації. На відміну від поляків із Кресів, зміна кордонів для українців не означала зміни громадянства, а переселення - повернення до Вітчизни. Реальною вітчизною була земля від віку батьківська. Усвідомлення цього стало незабаром одним з головних чинників, що утруднювали прийняття колективного рішення про виїзд з Польщі. (...)

У кінці липня - на початку серпня 1945 р. було остаточно сформульовано польську національну політику щодо українців на десятиріччя. Польський уряд став перед дилемою: визнати право українського населення залишитися в Польщі на умовах рівноправ'я і пошани до національних прав, чи, ламаючи принцип добровільності, зазначений в умовах, виселити його цілком із застосуванням сили.

Що стало вирішальним у виборі, як відомо, другого варіанту? Безсумнівно, найстотнішим чинником було обрання польськими комуністами сталінської моделі національної політики: примусові переселення, застосування принципу колективної відповідальності, - ось засоби розв'язання проблеми непокінчених національних груп. (...)

3 вересня 1945 р. уряд Польщі, ламаючи заяву, прийняту на варшавській конференції (з представниками українського населення. - прим. ред.), скерував на заселені українцями території 3 дивізії піхоти, метою чого було проведення примусового виселення українців з Польщі до СРСР. Методи, котрі застосували армія та органи МГБ своєю брутальністю нерідко навіть перевищували застосовані в майбутньому в ході операції "Вісла". Антигуманний характер їх частково пояснюється тим, що на переселенську акцію свідомо було спрямовано підрозділи Війська Польського, зформовані з поляків, які походили з колишніх східних воеводств Речі Посполитої, уродженці Волині. (...)

Порушення принципу добровільності дозволило виселити в період від вересня 1945 до липня 1946 р., саме до часу припинення чинності угоди про обмін населенням між Польщею та СРСР, понад 260 тис. українців. Всього від початку акції до СРСР було переселено 482,661 особу. Уникнути цього вдалося, згідно з офіційними статистичними підрахунками, що проводилися переселенською комісією, 3,239 родинам, тобто 14,325 особам. Вже невдовзі ці дані виявилися применшеними прийнятими на 140 тис. осіб.

Аналіза протоколів Політичного Бюро ЦК Польської Робітничої Партії, Державної Комісії Безпеки, щоденних рапортів Генерального Штабу ВП та документів з архіву президента Б. Берута дозволяє стверджувати, що серед основних проблем тогочасної національної політики проблемою принципової ваги було прагнення до остаточного розв'язання

Виселення лемківського села.

українського питання в існуючих до сьогодні етнічних та територіальних формах. Воно мало бути розв'язане шляхом примусового виселення українців на німецькі території, при одночасній фізичній ліквідації УПА. Всупереч пануючим до сьогодні стереотипам, багато років поширюваним військовою історіографією, такий вибір не мав ані найменшого зв'язку зі смертю віце-міністра оборони, генерала К. Сверчевського, ані з реальною загрозою безпеці держави з боку збройного українського підпілля. (...)

Дуже характерним є факт, що радикалізація намірів польської адміністрації супроводжувалася виразним спадом активності українського підпілля, котре, згідно з інструкціями командування, переходило до глибокої конспірації. (...)

У січні 1947 р. Генеральний Штаб ВП розпочав інтенсивні готування до виселення українського населення. Військові підрозділи, що діяли у південно-східних воеводствах Польщі, отримали наказ скласти списки українських та змішаних родин. Через місяць заступник начальника Генерального Штабу ген. С. Моссор опрацював спеціальний рапорт для міністра оборони, що містив виразно сформульований задул виселення українців "окремими родинами, з розпорощенням по Воз'єднаних Землях, де вони швидко

асимілюються". 27 березня конкретний план акції виселення, коротко викладений ген. Моссором на засіданні Державної Комісії Безпеки, було затверджено і передано Політичному Бюро ЦК ПРП. Наступного дня загинув у засідці, організованій сотнями "Хріна" та "Стаха", ген. Сверчевський. Буквально через кільканадцять годин, 29 березня 1947 р. на спеціальному засіданні Політичного Бюро (...) було вирішено:

"1. Швидкими темпами переселити українців та змішані родини на Воз'єднані Землі (перш за все до Пн. Пруссії), не утворюючи компактних груп і не ближче, ніж 100 км від кордону.

2. Операцію виселення узгодити з урядами Советського Союзу та Чехо-Словацькими. (...)"

Аналіза акції "Вісла" з перспективи років не залишає сумніву, що крім ліквідації УПА, вона мала на меті перш за все ліквідацію української національної меншини в Польщі. Про це свідчать, окрім критеріїв, застосованих при виселенні, а пізніше при розселенні українців (...), також і: брутальна форма виселення (завжди о 4-ій ночі, три години на спакування доробку всього життя), арешт та ув'язнення без судових вироків на кілька років інтелігенції, духовенства, кожної особи, підозрюваної в нелояльності, у таборі Явожно; транспортування на західні землі та оселення під суворим наглядом УГБ, заборона проживання у містах, позбавлення можливості навчати дітей української мови, брак доступу до книг і преси рідною мовою, заборона будь-якої культурно-освітньої діяльності, постійна поліційно-адміністративна контрола.

Шляхом ліквідації Греко-Католицької Церкви, застосування щодо священників репресій, а також переслідування віруючих цього обряду, котрі чинили спроби відновити цю практику, українців змушували переходити в інші віровизнання, позиція яких у національному питанні була в кращому випадку неприхильною.

Всі акції супроводжувалися створенням цілої системи адміністративно-правових перепон, що мали на меті унеможливити повернення українців до місцевостей, звідки вони були виселені. Це мало запобігти не лише відтворенню УПА, але й українського національного питання в попередньому етнічному та територіальному аспектах.

Служити цьому мало, з одного боку відповідне законодавство, що зобов'язує й сьогодні (наприклад декрет від 27 липня 1949 р., котрим українці позбавлялися права на господарства, рухоме та нерухоме майно, залишене ними в ході примусових виселень в 1947 р.). З іншого боку - шляхом проведення інтенсивної осадницької акції на українських господарствах, в якій ставилося завдання досягнути "реполонізації південно-східних кресів" (поняття це є постійно вживане в сучасній політичній термінології). Через це усіх українців, що чинили спроби повернутися до власних господарств, навіть коли вони не були заселені польськими осадниками, виселено повторно; а коли така спроба припадала на 1947-1948 рр., це закінчувалося ув'язненням у таборі (...).

Тепер уже важко, навіть приблизно, окреслити втрати, котрі потягнуло за собою виселення українського населення. (...) Незлічені також втрати, наслідки яких відчуваються по сьогодні: фізичні та моральні страждання тисяч людей, вигнання з власних господарств назавжди; укорінення внаслідок свідомої пропагандистської політики облудного, кривдного, що тягнеться над наступними поколіннями, стереотипу українця; безповоротне знищення багатой, а подекуди й унікальної матеріальної та духовної культури.

Скорочений редакцією варіант статті "Українці у Польщі (1944-1947: Генеза акції "Вісла".

СПИСОК ВИСЕЛЕНИХ У ХОДІ ОПЕРАЦІЇ «ВІСЛА» СІЛ І МІСТЕЧОК

РЯШІВСЬКЕ воеводство

Повіт БЕРЕЗІВ

Бахір, Воля Володська, Гарта, Грушівка, Гута, Динів, Коштова, Лясківка, Поруби, Улюч, Яблоніця Руська, Ясенів.

Повіт ГОРЛИЦЬ

Баниця, Билична, Білянка, Бліхнарка, Бодаки, Боднарка, Бортне, Брунари Вижні, Брунари Нижні, Вапенне, Висова, Воловець, Ганчова, Гладішів, Гута Вишовська, Довге, Ждиня, Ізби, Квятонь, Климківка, Конечна, Криве, Кунькова, Ліщини, Лосе, Малястів, Маціна Велика, Незнайова, Новиця, Пантина, Перегонина, Прислоп, Пстружне, Радоцина, Реґетів, Рихвалд, Різділе, Ріпки, Роп, Ропіця Руська, Сенькова, Сквіртне, Смерековець, Снітниця, Ставина, Усте Руське, Фольц, Чорна, Шимбарк, Ясьонка, Яшкова.

Повіт ЯРОСЛАВ

Бики, Біла Гора, Бобрівка, Боратин, Будзін, Бучина, Варчаби, Венгерка, Ветлин, Вилева, Висіцько, Вовчасть, Воля Венгерська, Вілька Жапалівська, Воля Розвинницька, Воля Рокетницька, Воля Шувська, В'язівниця, В'язковичі, Гаратини, Гелюш, Грабовець, Дибків, Діброва, Дібча, Добра, Дубровиця, Дуньковичі, Загребля, Залаззя, Залська Воля, Заміхів, Замойські, Запалів, Заставне, Ігнаші, Казимірка, Кальників, Ковалі, Корчмарі, Колонія, Конячів, Копань, Корениця, Корчова, Кравці, Криве, Крамарівка, Красне, Кругель, Крупки, Кути, Лази, Лежахів, Лупків, Ляшки, Майдан Сіявський, Маковисько, Мачуги, Манастир, Мірочин, Місани, Мішталі, Млини, Молодич, М'якіш Новий, М'якіш Старий, Нелепіль, Неліковичі, Ніновичі, Осини, Острив, Павлово, Палюхи, Повкни, Пивода, Пискорі, Пискоровичі, Пігани, Повнатичі, Порохник, Радава, Радавка, Радимно, Реллин, Ришкова Воля, Рожвениця, Розбір, Рокетниця, Рудка, Рудки, Сведобна, Святе, Сінява, Сколошів, Слобода, Слоти, Сотна, Скуратки, Стежки, Сурухів, Сурмачівка, Тверде, Теревень, Теплиці, Тураки, Тухля, Халупки, Ходані, Хожів, Хотинець, Храпи, Цапалани, Цидили, Цитуля, Частковичі, Червона Воля, Черче, Чудовиці, Шарцаби, Шівсько, Шмулі.

Повіт ЯСЛО

Березова, Вишеватка, Галбів, Граб, Дошниця, Жидівське, Котань, Митар, Ожинна, Перегримка, Розстайне, Свіржова Руська, Святкова Велика, Святкова Мала, Скальник, Явіре.

Повіт КОРОСНО

Барвінок, Вільховець, Вільшня, Гирова, Завадка Римаівська, Зиндранова, Мисцова, Мшана, Наділля, Поляни, Терестяна, Тилява, Ясінка.

Повіт ЛІСЬКО

Бахлява, Бережки, Березниця, Березка, Березовець, Бібрка, Бізьмігова, Бреликів, Бук, Буковець, Ванькова, Веремін, Ветліна, Вільхова, Вільшаниця, Вовковия, Воля Горянська, Воля Мігова, Воля Матіяшова, Гільське, Глинне, Городок, Горянка, Гузель, Гучвиці, Дзюрдзів, Жерденка, Жерниця Вижня, Жерниця Нижня, Заброддя, Завадка, Завої, Загочев'я, За Лісом, Звірин, Зубряче, Кальниця, Кобильське, Криве, Лісько, Лішна, Лішовате, Луг, Лукавиця, Лукове, Лучке, Манастерець, Манів, Мичків, Мичківці, Мхва, Новосілки, Облази, Орелець, Пашова, Полянки, Полянич, Прислоп, Радева, Райське, Рибне, Романова Воля, Ропенка, Руденка, Середне Велике, Середне Село, Середниця, Смільник, Солина, Солинка, Станкова, Стежниця, Стефкова, Струбовська, Студене, Творильне, Терка, Тернава Горішня, Тернава Долішня, Тискова, Тісна, Угерці,

Устрики Горішні, Хотинь, Чашин, Яворець, Янківці.

Повіт ЛЮБАЧІВ

Башня Горішня, Башня Долішня, Бобля, Борова Гора, Борхів, Брусно, Будомір, Великі Очі, Верхрата, Витки, Воля Велика, Вілька Горинецька, Вілька Змиївська, Гірча, Голодівка, Гораець, Горинець, Гребля, Гута, Гута Рожанецька, Данахи, Дахнів, Дев'ятір, Диків Новий, Диків Старий, Діброва, Долини, Єнджеювка, Жуків, Забіла, Заліся, Залуже, Змиєвська, Кадовбиці, Кобильниця Волоська, Кобильниця Руська, Корнаги-Діброва, Коровиця Голодівська, Коровиця Лісова, Коровиця Сама, Ліси Ями, Лівча, Лукавець, Любачів, Люблицинець, Маєрівка, Мівків, Моллодів, Монастир, Мощаниця, Наріль, Наріль Село, Німстів, Нова Гребля, Новини Горинецькі, Олешичі, Опака, Пірили, Плазів, Полісся, Прісся, Пугачі, Радруж Руда, Руда Рожанецька, Сколин, Сопіт-Бігалі, Сопіт-Ілалі, Старе Село, Суха Воля, Тимці, Томси, Улазів, Ушковичі, Футори, Хотилоб, Цівків, Цішанів, Шутків, Ялина.

Повіт ПЕРЕМІШЛЬ

Аксманічі, Арламів, Бабичі, Батичі, Бахів, Бахорець, Белвін, Берендовичі, Бережава, Берізка, Бірча, Бірча Стара, Болестрашичі, Брилинві, Бушковичі, Валява, Валівці, Вишатиці, Вітошинці, Вовче, Войтківка, Войткова, Воля Коринецька, Воля Крецьківська, Воля Кривецька, Вуйковичі, Гаї, Германовичі, Гнатковичі, Гороховичі, Грузьова, Грушатичі, Гуречко, Гурко, Гута, Гута Березка, Гутисько, Даровичі, Добрянка, Дрогобичка, Дрогоїв, Дубецько, Дуньковички, Жогатин, Журавиця, Заліська, Ісканя, Кальварія Пацлавська, Кальників, Кам'янка, Кашиці, Кічари, Клоковичі, Княжичі, Конюша, Конюшкі, Кописно, Коритники, Коринець, Корманічі, Котів, Крайна, Красчин, Крецьків, Кречкова, Кривники, Кривча, Кругель Великий, Кузьмина, Купковці, Купна, Куп'ятичі, Лази, Ліпа, Лімна, Литовня, Лішавка Горішня, Лішавка Долішня, Лішавка, Лодинка, Лучичі, Макавова, Малава, Малковичі, Маргель, Мацьковичі, Медика, Молодовичі, Нагіряни, Накло, Негрибка, Ненадова, Новосілки Козицькі, Ольшани, Орхівці, Орли, Острив, Перекопань, Пикуніччі, Підбуковина, Підмостичі, Поздзя, Посада Риботичька, Праківці, Придатки Гутиські, Речпіль, Риботичі, Розтока, Рокшиці, Рудава, Руське Село, Русельчичі, Селиська, Сельниця, Середна, Сілець, Скопів, Солоне, Станіславчик, Стібно, Суфчина, Тарнавка, Тисова, Торки, Трійця, Трійчичі, Тростянець, Фредрополь, Хижина, Хижинка Юречкова, Явірник Руський, Яксманічі, Ямна Горішня, Ямна Долішня, Ясениця Сівчинська.

Повіт РЯШІВ

Явірник Польський.

Повіт СЯНІК

Бальниця, Белківка, Биківці, Вапницька, Великополе, Вислок, Височани, Військо, Вільке, Вільхівці, Волиця, Воля Вижня, Воля Нижня, Воля Петрова, Воля Сенкова, Воля Яворова, Пломча, Голицькі, Дальова, Добра Шляхецька, Довжниця, Долина, Дубенський, Душатин, Завадка Морохівська, Загір'є, Загущин, Залуже, Заліська, Збоїська, Кам'янка, Кам'яне, Карликів, Кожушне, Команьча, Королик Польський, Куляшове, Липовець, Ліски, Лішна, Ляхова, Мокре, Морохів, Мочари, Нагоряни, Полонна, Петрова Воля, Поляни Суворичні, Помірки, Посада, Яслиська, Прелуки, Прибишів, Радошиці, Ракова, Ратнавиця, Репідь, Розпутья, Розтоки, Роп, Рудава Яслиська, Семушова, Сенькова Воля, Спрівця, Солонка, Тирява Волоська, Тирява Сільна, Токарня, Туринське, Черемха, Чистогорб, Шавник, Явірник.

Список... стор. 3

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 274/2007

Про заходи до 60-х роковин операції «Вісла»

1. Кабінету Міністрів України:

1) розробити разом з Національною академією наук України і затвердити план заходів у зв'язку з 60-ми роковинами операції «Вісла», передбачивши, зокрема:

проведення у місті Києві вечора-реквієму, інших жалобних заходів до роковин операції «Вісла»;

організацію тематичної міжнародної наукової конференції у місті Львові з наступною публікацією її матеріалів, проведення конференцій та круглих столів у місті Києві та інших населених пунктах;

проведення у навчальних закладах тематичних уроків, лекцій, бесід про події, пов'язані з операцією «Вісла», та включення цієї теми до навчальних програм;

забезпечення підготовки та видання тематичних наукових і науково-популярних видань, збірку документів і матеріалів, зокрема книжкової серії «Операція «Вісла», збірника наукових праць «Україна - Польща: спадщина, історія і суспільна свідомість», а також свідчень примусово переселених під час цієї операції українців;

2) забезпечити разом з Львівською, Волинською, Рівненською, Тернопільською обласними державними адміністраціями спорудження у місті Львові пам'ятника українцям, що стали жертвами депортацій у XX столітті.

2. Міністерству закордонних справ України активізувати переговорний процес з Республікою Польща щодо організації та проведення на її території заходів у зв'язку з 60-ми роковинами операції «Вісла» за участю Президентів України та Республіки Польща.

3. Державному комітету телебачення та радіомовлення України, Національній телекомпанії України, Національній радіокомпанії України забезпечити підготовку серії тематичних теле- та радіопередач і широке висвітлення заходів до 60-х роковин операції «Вісла».

Президент України Віктор ЮШЕНКО

5 квітня 2007 року

(Збережено правопис оригіналу — ред.).

60 РІЧНИЦЯ АКЦІЇ «ВІСЛА»

28 квітня 1947 року уряд Польщі розпочав проведення військової операції, акції „Вісла” з метою переселити всіх жителів з тих українських етнічних територій, які стали частиною повоєнної Польщі, та розпорозити їх невеликими кількостями по всій Західній та Північній Польщі. Внаслідок акції „Вісла” було насильно переселено 150 тисяч українців, а кілька тисяч українських громадян, включаючи жінок, дітей та священників було інтерновано у Центральному Таборі Праці у Явожно, на території якого колись знаходився відділ фашистського табору смерті «Авшвіц». До сьогодні уряд нинішньої демократичної Республіки Польща не зробив жодного серйозного наміру, щоб вибачитись за заподіяне зло.

У 1990 році Сенат Польщі засудив Акцію „Вісла” як зло, заподіяне комуністичним тоталітарним режимом. У 2002 році президент Польщі Квасьневський у листі, адресованому науковій конференції, також засудив цю акцію, визнаючи провину Польщі, але не вибачився. Сейм Польщі - найбільш впливовий законодавчий орган - відмовився коментувати це питання. Деякі польські посадові особи виправдовують етнічні чистки під час акції „Вісла” як необхідний крок ліквідації залишків Української Повстанської Армії - партизанського формування, яке діяло в Україні, а також на українській етнічній території, яка стала частиною повоєнної Польщі. Цей аргумент слід відкинути як недопустимий, оскільки у повоєнний період у Польщі діяли різноманітні й набагато більш чисельні польські партизанські загони, але етнічні чистки всього місцевого населення були застосовані тільки проти українського населення.

Інші чиновники виправдовували ці дії як „розплату” за злочини українців у відношенні до поляків на українській території. Однак цей аргумент - недавня вигадка і став з'являтися у публікаціях 50 років після Акції „Вісла”. Таке виправдання не використовувалося у сучасних документах і пропаганді.

Багатьом польським в'язням концентраційного табору в Явожно було надано компенсацію, однак жоден українець компенсації не отримав. Відсутність компенсації українським в'язням Явожна офіційно виправдовується тим припущенням, що компенсація надається тільки тим, кого переслідували за політичну чи релігійну діяльність, пов'язану з боротьбою за незалежну та суверенну Поль-

щу. В результаті, навіть ті українці, які були запроторені у Центральному Таборі Праці у Явожно без жодних доказів вини чи рішення суду, не підлягають до категорії тих, які можуть бути реабілітовані чи отримати компенсацію.

Етнічна чистка всіх українців під час акції „Вісла” з найдаліше на захід висунених частин всієї етнічної української території є найбільшою трагедією, яку переніс український народ після Голодомору 1932-1933

років та жахливих втрат Другої світової війни. Світовий Конгрес Українців звертається до Ради Європи, Організації Безпеки та Співпраці в Європі, Європейського Союзу та Організації Об'єднаних Націй з приводу відвертої відмови уряду Польської Республіки засудити, вибачитись та компенсувати акцію „Вісла”. СКУ вважає, що потрібен помітний натиск на польський уряд з боку урядів інших країн для того, щоб спонукати Польщу до правильного кроку. З цією метою ми звертаємося із закликом до президента України та українських громад усього світу: приєднуйтеся до наших українських побратимів, які потерпіли від цього лиха, щоб вшанувати цю трагедію ревівіями та конференціями. Ми особливо звертаємося до президента України: зробіть це питання складовою частиною сучасних українсько-польських відносин. Нашим громадам по всьому світу ми кажемо: поставте це питання на розгляд урядів своїх країн з метою переконати уряд Польської Республіки, в потребі ширшого вибачення та відшкодування.

Акція „Вісла” є не тільки залишком негідного минулого. Це дуже важлива частина життя сучасної української громади у Польщі. Уряд Польщі повинен визнати, що Польська Республіка є домівкою не тільки для переважної кількості однорідного польського населення, але й батьківщиною для інших корінних національностей, між ними українців.

Торонто - Нью-Йорк

За Світовий Конгрес Українців

Аскольд Лозинський, президент
Юрій Даревич, голова Комісії Людських та
Громадянських Прав

Президент ініціює проведення парламентських слухань про операцію «Вісла»

(Прес-служба президента України Віктора Ющенка). — Віктор Ющенко наголошує, що операція «Вісла» та примусове виселення українців з території Польщі у 1944-1946 роках як сплановані репресивно-депортаційні дії колишніх тоталітарних режимів, на жаль, і досі не отримали належної політичної та правової оцінки в незалежній Українській державі.

З огляду на необхідність відновлення історичної справедливості стосовно колишніх примусово виселених українців, на підтримку ініціатив громадськості та у зв'язку з 60-ми роковинами операції «Вісла» президент звернувся до голови Верховної Ради України Олександра Мороза з проханням вирішити в установленому порядку питання проведення парламентських слухань з означених проблем з метою ухвалення рішень, які давали б

довгоочікувану суспільством політичну та правову оцінку згаданім трагічним подіям, продемонстрували усьому світові необоротність демократичного вибору Української держави.

Наприкінці квітня цього року виповнюється 60 років від часу трагічної події в історії Українського народу - операції «Вісла». Проведена у повоєнний час на території Польщі вона стала продовженням широкомасштабної репресивної акції переселення українців у 1944-1946 роках з теренів Лемківщини, Надсяння, Підляшся, Холмщини і призвела до значних людських втрат, моральних і матеріальних збитків, нищення духовності, культурних надбань наших співвітчизників, що споконвіку проживали на цих землях.

Територія, заселена українцями перед виселенням у ході акції «Вісла»
Територія, на яку переселили українців у ході акції «Вісла»

ЯК У ПОЛЬЩІ ВИРІШИЛИ «УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ»

Володимир ПАВЛІВ
(Варшава)

З 17-го по 28-ме квітня у Польщі відбуваються різні акції, приурочені до цієї дати: перегляд художніх і телевізійних фільмів, виставки фотографій та документів, громадські дискусії, конференції й поминальні молитви. До учасників однієї з конференцій президент РП Александр Квасьневський звернувся з листом, у якому, зокрема, сказано: «Акція «Вісла» і всі бездушні дії влади щодо українського населення повинні бути однозначно засуджені. Від імені Речі Посполитої я хочу висловити співчуття всім тим, хто постраждав внаслідок тих ганебних дій»...

Переселяли українців у західні та північні регіони, які нещодавно перейшли до Польщі і з яких щойно було виселене німецьке населення. «Шойно», мабуть, не найкраще слово, оскільки за той короткий проміжок часу регіон був уже сплюндрований радянською та народною польською арміями, грабувати «понімецьке» майно (включно з дверима, вікнами, унітазами й ваннами) їздили каравани з усієї Польщі, а те, що відлігло, дісталось польським вигнанцям з теренів сьогоденної Західної України. Наявність там польських вигнанців, які в основному були жертвами українсько-польських конфліктів, стало ще одним жахіттям для українських переселенців...

У Польщі ось уже впродовж 12 років незалежності немає політичної згоди на справедливую оцінку акції «Вісла». Жоден зі складів сейму - ні «праві», в більшості вихідці з «Соціалістичної», ні «ліві», де переважали посткомуністи, - не відважилися засудити «Вісла» як злочинні дії хоч і комуністичної, та все ж польської влади.

То в чому ж полягає проблема? Чи визнання заподіяної в минулому своїм співгромадянам кривди несе якусь загрозу польській державі, з якою вона не могла б упоратися? В матеріальному сенсі, практично ні. Як стверджують керівники Об'єднання українців Польщі, людей, котрі могли б претендувати на компенсації за безпідставне ув'язнення в концтаборі Явожно, залишилося зовсім мало. Охочих повертатися на свої колишні землі на сході Польщі теж не надто багато. Отже, проблема, швидше за все, полягає у морально-етичному аспекті цієї справи.

Полякам важко погодитися з тим, що вони, застосовуючи принципи «колективної відповідальності» до своїх співгромадян українського походження, визначили їм «кару» за свої кривди, до яких ті практично жодним чином не були причетні. «Ми не можемо дозволити, щоб нас зіштовхнули на позицію народу з нечистим сумлінням щодо українців» - написала одна з правих газет. І автор мав рацію, бо тоді довелось

1947

ся б також визнати, що акція «Вісла» не взялася з нічого, що в її основі насправді лежала, м'яко кажучи, нелюбов до українців. Адже над тим, як вирішити «українське питання», замислювалися і польські «народники», і соціалісти ще задовго до Другої світової війни. І не лише «українське питання», бо головним завданням було перетворення Польщі в мононаціональну державу. Оскільки сьогодні всі наміщені в РП становлять менше 3% від загальної кількості населення, можна вважати, що завдання виконане.

Українці у Польщі сьогодні становлять все ще одну з найбільших нацменшин, хоч, на відміну від інших, дуже розпорозені. ОУП навіває 200-250 тисяч осіб, але насправді в цю цифру, здається, ніхто не вірить, особливо якщо порівняти її з іншими. Наприклад, у 107 українських школах навчається 2600 учнів, а єдина всепольська українська газета виходить накладом у неповних 6 тисяч примірників. Більшменш організоване культурне життя українців проходить максимум один раз на тиждень буквально «під церквою». На вулиці більшість українців Польщі воліє розмовляти між собою по-польському, а коли «мусять» говорити українською, то вже інстинктивно втягуються і мшия в плечі і приглушується голос. За таких умов асиміляційні процеси мають під собою особливо вдячний ґрунт: як зазначив один з учасників ювілейної дискусії, «щороку нам десь

губиться близько тисячі українців». Ще одним поясненням асиміляції українців є те, що вони хотіли б втекти від цього клейма «злочинного народу», яке досі з них не знято. Тож те, здавалось б, просте і справедливе вибачення, висловлене публічно офіційною владою від імені держави і народу, могло б зняти з тисяч українців Польщі відчуття вини за злочин, якого вони не скоїли, повернути їм відчуття справедливості. (Адже важко жити у своїй власній країні (пам'ятаймо, що українці у Польщу не приїхали, а завжди там жили) з відчуттям несправедливості щодо себе.

Часто сили і впевненості національній меншині додає розумна політика держави, з якою вона асоціюється. На жаль, Українська держава в її сучасному вигляді не може додати впевненості навіть своїм громадянам, котрі перебувають за кордоном, а що вже казати про польських громадян, хай і українського походження. В такій ситуації українцям Польщі залишається розраховувати лише на власні сили. Як довго і з яким ефектом вони зможуть давати собі раду самі, покажуть наступні річниці.

«Дзеркало Тижня»

№ 16 (391) субота, 27 квітня - 11 травня 2002 року

(Збережено правопис оригіналу - ред.).

СПИСОК ВИСЕЛЕНИХ У ХОДІ ОПЕРАЦІЇ «ВІСЛА» СІЛ І МІСТЕЧОК

Закінчення з стор. 2

ЛЮБЛІНСЬКЕ воєводство

Повіт ХОЛМ

Сідлице.

Повіт ГРУБЕШВ

Америка, Аннопіль, Бережниця, Білеполе, Богородиця, Бояничі, Будини, Бусьно, Варошин, Вербіж, Вербковичі, Вишнів, Винники, Витків, Вишнів, Войславичі, Воля Уханська, Гатовичі, Гільче, Голуби, Голендри, Гонятин, Городище, Городло, Городловці, Гостинне, Грабовець-Гора, Грубешів, Гусинне, Деканів, Дибинка, Довгобичів, Довжнів, Жабче, Жнятин, Жужіль, Жуків, Завалів, Задубці, Зосин, Кобло, Козодави, Конотопи, Конохи, Копитів, Корків, Корошиці, Космів, Которів, Костяшин, Крилів, Кулаковичі, Курамнів, Ласців, Лівче, Ліски, Лубів, Маличі, Масломичі, Матче, Махнівок, М'ягке, Миці, Міняни, Мірче, Модринь, Моложів, Монатичі, Мошків, Неледів, Ниновичі, Нисмичі, Новосілки, Оборовець, Осердів, Ощів, Павловичі, Переводів, Перемислів, Печигори, Пивовщина, Пісочно, Полянка, Потуржин, Пригоріле, Ратиборовичі, Радостів, Рогатка, Русинь, Савчин, Свидники, Себечів, Скригочин, Славочин, Сліпче, Старгород, Старосілки, Степанковичі, Стрижів, Стрільці, Сулимів, Теляж, Терембін, Терещани, Тихобір, Турдковичі, Тухані, Тучапи, Убродовичі, Угринів, Уханька, Хлоп'ятин, Хоробрів, Хохлів, Цєблів, Цегельня, Черничин, Чортовіці, Чумів, Шиховичі, Шмитків, Шпіколови, Щєбрешин, Юзефін, Янки, Янострів, Ярославець, Ясениця.

Повіт КРАСНИЙ СТАВ

Сінниця.

Повіт ТОМАШВ

Бірки, Бориси, Василів, Вербиця, Верещиця, Вілька Вербицька, Волиця, Ворохта, Горай, Городо-славичі, Гребенне, Губинок, Гута Любичька, Гута Снядецька, Гута Стара, Диниська, Журавці, Завади, Затилля, Зубувці, Князі, Копське, Коргині, Корні, Корчів, Корчмин, Кривиця, Кунки, Лосинець, Лужки, Любича Королівська, Майдан, Махнів, Михайлів, Мости-Містечко, Мриг-лод, Нетреба, Новосілки, Павлиці, Перевалля, Піддубці, Псарі, Річиця, Руда Журавецька, Руда Любичька, Селиська, Стаї, Сушів, Тарношин, Телятин, Тенетиська, Угнів, Ульгівок, Ходиванчі, Щєп'ятин, Яричів.

Повіт ЗАМОСТЬ

Горишів.

КРАКІВСЬКЕ воєводство

Повіт НОВИЙ САНЧ

Андріївка, Барановець, Берест, Більпарова, Богуша, Вафка, Верхомля, Верхомля Войкова, Дубне, Жеґєстів, Злоцьке, Кам'янка, Котів, Королева Руська, Крижівка, Кришниця Село, Лабова, Лелюхів, Лосє, Людовики, Матієва, Милик, Мохначка Вишня, Мохначка Нижня, Мушина, Нове Село, Перунка, Поворозник, Полянка, Розтока Велика, Складисте, Солянча, Тилич, Угринь, Фльоринка, Фрицова, Чачів, Чорна, Шавник, Ястрибик.

Повіт НОВИЙ ТОРГ

Біла Вода, Шляхтова, Чорна Вода, Явірки.

Список подано за статистикою виселення, надрукованою в книзі Є. Місила «Акція „Wisla”», Warszawa, 1993, з власними доповненнями.

Українські географічні назви подаються за: Володимир Кубійович, Етнічні групи південно-західної України (Галичини) на 1. 09. 1939. Мюнхен, 1983.

Українці між Кресами та Закерзонням

Роман Кабачій

Українська громада Польщі скидається на великий історичний музей, де недоторканно збережено українські душі зразка 40-х років ХХ століття. Певно, для кожного з тих останніх 36 тисяч, які в переписі 2002 року наважилися записати себе українцями, проблема польсько-українського протистояння є так само гострою, як і 60 років тому.

Вони ображаються, коли їх називають «польськими українцями»: мовляв, з так само можна назвати «польськими» волинян чи галичан, або й берешчуків, котрі, щоправда, може й «польські», але вже не українці... «Ми українці в Польщі» – це чітке формулювання виросло в далекому 1947 році, коли потяги повезли рештки українців із Закерзонського краю «в чужу Польщу». Їх тепер усього менше, ніж тих, депортованих під час акції «Вісла», – але український чинник у польському суспільстві, в обговоренні польсько-української проблематики дивує не тільки польських правих, які вже заговорили про «боротьбу з українським лобі», але й самих українців.

До перепису Об'єднання українців Польщі отримувало з польського бюджету близько мільйона злотих, п'яту частину «нацменшинних» коштів, і це невимовно драгувало польські кресові середовища. Віктор Поліщук в останній книжці приривняв цей факт до національної ганьби поляків.

Спираючись на сучасну ситуацію, можна схарактеризувати українську діаспору за західним кордоном України як дієву структуровану громаду, сконсолідовану цілою низкою факторів. Живить її, крім польських грошей, справжній націоналізм – у позитивному значенні цього слова. Як можна здогадатися, у діаспорі він виражений яскравіше, ніж у метрополії.

Якщо в Україні націонал-патріотів трохи приспало відновлення незалежності й лише тепер вони відчули себе, як Юрій Бадзьо, «підпільною нацією» (див.: «ПіК», 2003, ч. 9-12), то в Польщі, де комуністично-польська ідеологія пів століття таврувала їх як «різунів», «бандитську націю», українці (точніше, ті з них, котрі мали бажання далі називатися українцями) законсервували своє ставлення до поляків у дещо хворобливому стані, подібному до настроїв часів Другої світової війни. Кожен із них мусив зробити вибір: стати звичайним польським громадянином зі «східним» прізвиськом або боротися за свої українські переконання.

Створення в 1956 році Українського суспільно-культурного товариства певним чином злегалізувало цю боротьбу. Українці відчували у тому карт-бланш: все одно другої депортації вже не вигадати, а свого Сибіру Польща, зрештою, не має.

Відтак витворилася спільнота, згуртована бажанням виокремитися з польського моря, проки-

датися щодня з думкою: «ми ще є». Українці в Польщі – класична візія одного з відламів українського народу, що змушений був творити свою Україну і по-своєму.

Вони мають власну землю обітовану – Закерзоння, не окреслену жодними мапами територію на теперішньому південному сході Польщі. Здається, про термін «Закерзоння» сперечатимуться вечно, як і про те, чи прийнятно вживати

слово «Креси» щодо західних українських та білоруських земель. Для польських науковців Закерзоння нічого не значить, для них нема різниці між Томашовим Мазовецьким та його відповідником на Люблінщині. «Може, – саркастично спитав один із учасників польсько-українських історичних семінарів, – і Варшава розташована в Закерзонні? Не починаймо знову з абетки!»

Моя білоруська знайома з Гродна, почувши це

слово, здивувалася: «Підляшукі образилися б, якби їх так назвали!». Що ж, у білорусів інша історія, і лінія Керзона – «всього лиш» кордон. Натомість українців у Польщі Богдан Гук закликає «мислити Перемислем», однак, ця ідея, як і вся програма ОУП «Повернення», – тільки частина їхнього великого міту.

Українці в Польщі теж мають спільну трагедію, котра єднає православних із греко-католиками й лемків із холмцями: акція «Вісла» для них не лише рядок із підручника. У такий спосіб було покінчено з русинством, тутейшістю та іншими «ізмами», що тоді розділяли українців Польщі. Депортація зробила всіх цілістю – українцями. Біль і образа не вщунуть і нестигмуть запал єдності.

Ця діаспора найближча до України, бо в жодному іншому місці наш державний кордон (як, власне, і Польщі) не проходив, немов відкрайний ножицею, – так вирішили країни-переможниці у Другій світовій війні. Україна для тодішніх українців була у кожному окремо взятому селі. Депортація та боротьба УПА відкрили очі на величезну територію за лінією Керзона, витворивши цілісну ідеалізацію України Сянока й Перемішля, України Любачева й Холма. Це тільки нинішні «українські» українці бачать на мапі Хелм і Пшеміль, Хрубешув і Криница, – у мітології українців Польщі вони виглядають інакше.

Правда у них теж своя, відмінна і від польської, і від державної української. Великий зрусифікований клановий монстр під назвою Україна кривдить українців Польщі, знову, як колись УССР кладучи їхні інтереси на вівтар великої політики. Відзначання 60-ї річниці волинських подій 1943 року – і підтвердження цьому, і своєрідна нагода висловити свою позицію.

Обговорення Волинської трагедії не заскочило середовище українців Польщі: звинувачення у «різні поляків» вони чули весь час, відколи встановлено кордон між ПНР і УССР. Їм, на відміну від «радянських» українців, ця проблема дошкуляла щораз частіше. Особливо – після звернення президента Квасневського до учасників конференції у Красічині з приводу 55-ліття акції «Вісла». Польська громадська думка дуже гостро переживала руйнування усталеного міту, спертого на переконаність, що шляхетське походження поляків принципово унеможливило якісь ниці, не гідні цього імені вчинки.

Акція «Вісла» вважалася злом найперше комуністичним, а вже потім певною мірою польським. «Все ж таки Військо Польське боролось тоді за таку Польщу, якою вона тоді була», – нерідко можна почути аргументи.

«Критика-Коментарі», 5 вересня 2003

(Збережено прависис оригіналу – ред.).

Євгенія ІВАНІК
Село Гонятин, Грубешівський повіт

Акція «Вісла» бачена очима 15-літньої тоді дівчинки з села Гонятин, Грубешівського повіту на Холмщині

Коли нас вивозили, наші землі зеленіли ланами жита і пшениці; на городах росла свіжа ярина, а сади буяли в цвіту. Була весна у повному розквіті. І тоді-то, 17 червня злочасного 1947 р. до нас приїхало польське військо. І наказали, щоб за кілька годин усі були спаквані й покинули село.

І так, швидкопоруч, ми почали в'язати якісь тлумочки - що в рядно, що в скриню, і збиратися в дорогу. Ніхто не знав куди і на зустріч якій долі. Батько усе робив мовчки. Він був білий, як стіна. По маминим обличчю весь час текли сльози, як горох. Ми з сестрою помагами матері – і збиратися, і плакати...

Невдовзі наше невелике майно було на возі. Мати стала серед подвір'я лицем до хати і, охопивши руками голову, гірко-гірко вголос заридала. А потім ще раз побігла до хати і заголосила, прощаючись з рідною оселею. Вона поцілувала ікону, яку залишала берегти хату, а потім ще стіни, одвірки, поріг... Мати ридала і ми також. Батько стояв посеред двору, мов скам'янілий, а відтак сів на воза, перехрестився і ми поїхали.

Наш збірний пункт був у гміні Довгобичів. Звідти нас забрали везами та військовими автоматами до залізничної станції Вербковичі. Біля цієї станції було десь півморга загородженого дротом поля. І туди нас скидали. Плач стояв над полем під небеса, бо в пам'яті кожного був ще живий спогад про жидівські гетта.

Після кількох важких та довгих днів побуту під голім небом, нас почали вантажити до товарних брудних вагонів. Наше невеличке село поділено на два воеводства – Ольштинське і Щецінське. Дорога була довга й неймовірно важка – без їжі, без води, у спеці й тривозі, що нас там же? Не солодкої долі сподівалися, бо недарма вагони, які верталися з попередніх транспортів, уквітчані були галузками гіркого полину... І так у брудних вагонах, разом з худобою, їхали нещасні жінки, старці і діти. Бо ж чоловіків у середньому віці майже не було. Ними були забиті тюрми Любліна і Ряшева, Явожна, сибірські лагери. А решта лишилася на рідних землях – хто живий, а хто в могилі.

Під кінець червня наш транспорт добрався нарешті на Мазури, до міста Гіжицько. Приїхали ми нічною. Лець посіріло, як почали люди заглядати крізь щілини в вагонах, куди нас привезли і чому стоїмо. І тоді побачили воду – воду, якій, як потім згадували, не було ні краю, ні кінця. Це ж були величезні Мазурські озера і такої води люди з діда-прадіда не бачили! Знявся страшний крик і плач, бо всі були свято переконані, що будуть нас тут усіх топити, так як робили це большевики, коли цілими баржами топили людей у Білому морі. (...)

За машинописом, поданим до книги "Рік 1947", яка появилася 1997 року під редакцією Богдана Гука у Варшаві.

Українці, засуджені на смертну кару в 1944-1956 рр.

Засуджені судом у:	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1955	1956	Разом
Люблін	2	10	11	24	6	2	—	—	—	—	55
Холм	—	5	1	—	—	—	—	—	—	—	6
Грубешів	—	—	—	15	—	1	—	—	—	—	16
Томашів Люб. Замостя	—	—	—	18	—	—	—	—	—	—	18
Ряшів	—	21	18	200	41	14	—	1	—	1	296
Перемішль	—	21	5	27	6	—	—	—	—	—	59
Сянік	—	1	3	21	—	—	—	—	—	—	25
Краків	—	—	—	63	1	—	—	—	—	—	64
Ольштин	—	—	—	1	11	—	—	—	—	—	12
Варшава	—	—	—	1	9	2	2	—	3	—	17
Щецін	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	3
Разом	2	58	39	372	75	20	2	1	3	1	573

Джерело: Український Архів, Картотека прізвищ українців, засуджених на смертну кару, страчених і померлих у в'язницях Польщі в 1944-1956 рр.

Пелагія Романцьо з дому Зубаль, польське військо спалило її з дочкою Марією і 17 жінок і дітей 7-7, 1946 р. в селі Терка, пов. Лісько, Лемківщина, Зах. Україна.

Руїни концтабору у Явожні

Іван ПАВЛИК
Село Заліська Воля, Ярославський повіт

Опис виселення села Заліська Воля, Ярославського повіту

Раненько 26 травня приїхало військо, аби виселяти. Мало повне фронтове озброєння. Половина компанії обкопалася над річкою Склом, тобто від півночі та від Заліської Волі, звідти сподівалися наступу УПА. Військова старшина в'їхала панцирним автом та з доброю охороною. Наказали всім мешканцям зійтися на збори. Зачитано на них прізвища родин, яким наказано чимскоріше збиратися з усім майном до в'їзду. Дві години часу. Люди вернулися до своїх хат, де вже чекали жовніри. Стали поганяти до швидкого пакування, у кого не було коня, давали свої підводи разом з конем. За військом уже їхали поляки-колоністи займати наші хати. Забирали все, чого не могли взяти переселенці, а ті могли взяти лише трохи одягу, мукки, зерна, клітку з курми й корову заду веза. Валка вишикувалася на дорозі й під військовою «охороною» поїхала до Шпотів, де долучилися шпотівські переселенці, а потім до Козлівки й Харитонів. Отак купою з усіх цих сіл поїхали ми на Дуньковичі. Було досить спокійно до моменту в'їзду до Дунькович. Тамтешніх українців виселили кілька днів раніше, залишилися поляки та перевертні. Саме до них поїхало кілька польських возів, які везли переселенське майно. Відомо було, що це крадіж серед білого дня, проте військо не реагувало. Таким способом частина людей була позбавлена останнього майна. З-поза плотів та з вікон чули ми крики: "Bij ukraincow!", "Smierc Ukrainie!", кидали в нас камінням, грудями сухої глини. Дехто з поляків підходив до возів та бив наших людей киями, багатами, різками. Цього сказаного стада собак вояки не відганяли, дивилися на що наругу, як на театр. До самого кінця села польський натовп бажав нам якнайгіршої смерті. У Радимні було так само, тут верещали на нас навіть шкільні діти, не знати, чи не на те вивели їх із шкільної лавки вчителі? Виселенський збірний пункт мстився на радимському пасовищі. Люди поскладали своє хабоття проти неба й чекали дальшої долі. Не знали, куди їдуть. Чи їдуть по смерть, чи по життя. Надійшла перша страшна ніч поза рідною хатою. Кількома автоматами приїхало УБ та ВСВ, міліція. Почалися людолови. Жінки та діти почали кричати й плакати. Прийшли й до наших родин. Запиталися про прізвище, перевіряли його в якійсь книжці, а коли воно в ній було, забирали з собою. І відразу били. Били також членів тих родин, що з них хтось належав до УПА, а не був спійманий. Били також інших, зокрема молодих чоловіків, не залишилися не битими також жінки, навіть підлітки. Дехто так дістав, що не міг стати на ноги. Найгірше було заліцанам. Їх били, арештували, саджали до Явожна. По убивцях напали на нас польські цивілі. Люди аж за голови бралися, бо ніколи не думали, що може бути така різниця між людьми через те, що хтось хреститься три рази, а не раз, що хтось говорить по-українському, а не по-польському. А всі ми вірили в Господа й хотіли чесно жити на землі. Називали нас бандитами, хоч жили ми на прапрадідовській українській землі, яка ніколи польською не була. І прогнали нас з неї, щоб зробити її польською. Ми їхали не знаючи, чи повернемося й чи будемо жити, чи ні.

Скорочено; за газетою "Наше Слово", Н-р 28/1996 (за ред. Б. Гука).

Депортації з Закарпаття після Акції «Вісла»

Мирослав Іванік

Довгий час вважалося, що Акція «Вісла» була останньою великою депортацією українців з Закарпаття, яка — після ранішої депортації українців з цих земель до Советського Союзу — завершила процес етнічного чищення Закарпаття з українського населення. Щойно останніми роками поволі починає пробиватися до громадської свідомості інформація про іншу велику депортацію, яка випала на долю українського Закарпаття, а саме про виселення у 1951 році понад 32 тисяч бойків на схід і південь України. Саме ця депортація завдала остаточного удару по суцільному українському етнічному масивові на західних окраїнах українських земель, відкинувши його на схід протягом 10 воєнних і післявоєнних років далі, ніж природним міграційним процесам не вдалося досягти за попередні тисячу років.

Між роками 1940-1951 населення Закарпаття піддалося кільком хвилям депортацій. Першою хвилею були депортації, пов'язані з встановленням нових кордонів. Нові окупанти українських земель виселили з прикордонних смуг вздовж Сяну і Бугу та Карпат до кількадесяти тисяч закарпатців у Галичину, Бессарабію, Поділля та Одещину. До цієї хвилі слід віднести також переселення у 1939 році лемків, яке мало, щоправда, добровільний характер, але насправді було пасткою, коли совети скористалися малою свідомістю гірського населення і русофільськими тенденціями серед якоїсь частини лемків, щоб заманити їх до СРСР.

Наступною депортацією було насильницьке переселення частини українських мешканців Замостянщини на польські терени в рамках колонізаційної Замостянщини німцями. Українські поселення мали створити для німецьких колоністів ослон перед атаками польської підпілля. Поляки легко пішли на німецьку провокацію і всю гостроту своїх атак спрямували на безборонних українських поселенців, яких німецькі окупанти поселили там, не питаючи про їхню згоду.

Обидві депортаційні хвилі характерні тим, що — хоч принесли вони депортованим великі страждання і смерть — значна їх частина змогла повернутися в рідні сторони, а навіть в свої оселі, коли змінилися обставини, в наслідок яких їх депортували. В найгіршому становищі опинилися лемки, які після початку німецько-советської війни почали масово повертатися в свої Бескиди, але їхні господарства були вже в розпорядженні влад Генеральної губернії в наслідок того, що лемки зреклися їх добровільно перед своєю виїздом до СРСР.

Черговими депортаціями з Закарпаття були депортації остаточної, які вже не мали поворотців. Найбільша така депортація відбулася в роках 1945-1946, коли виселено до СРСР майже півмільйона українців Закарпаття. Тільки мала частина з них покинула свій край добровільно. Основну масу виселенців становили люди, яких змусив покинути рідні землі терор польського підпілля, а потім регулярної польської армії. Рік пізніше ця армія силою вивізла і з допомогою інших збройних формувань польської держави провела депортаційно-пацифікаційну операцію «Вісла». Загалом у ході Акції «Вісла» депортовано з етнічної української території на понімецькі землі Польщі біля 150 тис. українців.

Тоді також виселено частину населення західної Бойківщини. Інша, більша, частина західних бойків, знаходилася тоді по советському боці кордону. До 1951 року кордон між Польщею і Советською Україною у його південній частині доходив прямою лінією аж до Сяну на висоті села Терка, щоб далі повернути на південний схід по річці Сян, майже до його витоків.

15 лютого 1951 р. між Советським Союзом і Польщею був підписаний договір про обмін ділянками державних територій. Польща передавала советам частину Закарпаття навколо таких місцевостей, як Кристинопіль (тепер Червоноград), Угнів та Белз у водосток річок Буг, Солокія і Гучва, натомість совети полякам дарували увесь Устрикодільський район і частину Хирівського та Стріпківського районів Дрогобицької області. Віддані Польщі землі представляли собою трикутник, одне рамено якого йшло вздовж Сяну від його витоків до сьогоднішньо-

Руїна церкви св. Пророка Іллі в Терці. Церква побудована в 1911 році.

го Солинського водосховища, а друге рамено проходило дещо північніше Устрик-Долішніх. Це була територія площею в 500 кв. км, яку заселяли суцільною масою бойки, які жили там у більше, ніж 40 селах. Загалом число населення цієї території становило дещо понад 30 тис. Територіально цей «обмін» був еквівалентний і обидві ділянки мали по 480 кв. км. Натомість велика була різниця в кількості населення, яку ця операція зачепила — до Польщі переселялося 14 тис. поляків, а до Української ССР — 32 тис. українців (за іншими даними — навіть 51 тис.). Хоч цей «обмін» землями за причину мав насамперед економічний фактор, то високу ціну цих торгів на верхах знову платило українське населення Закарпаття.

Коли попередні виселення на Закарпатті мали в основі політичний або мілітарний характер, тоді причина виселення 1951 року була економічна. Відкриті великі поклади високоякісного вугілля в околиці Кристинополя, а також потреба у залізничній колії між Равою-Руською і Ковелем спонукали совети примусити Варшаву віддати назад частину Закарпаття, яку Москва ційові відступила полякам у 1945 р. Узамін віддано Польщі велику частину західної Бойківщини, де були свердловини нафти та земного газу. Однак видобуття їх було невелике — до 100 тонн нафти у день.

Цей економічно-транспортний торг відбувся коштом кількадесяти тисяч українців і кільканадцяти тисяч поляків. Переселення мало примусовий і поголовний характер, внаслідок чого з Бойківщини виселено до СРСР усе населення, що проживало на території, яка відходила до Польщі. Щоправда, перед виселенням совети пробували вести деяку роз'яснювальну роботу, але мала вона звичний советам формальний, пропагандивно-агітаційний характер. Роз'яснювальна робота велася більше для звітності, вели її часто п'яні лектори, які показували населенню пропагандивну кінопродукцію советського виробництва.

На той час населення того краю було вже повністю сколективізоване у кільканадцяти колгоспах. Наприклад, великі, з-понад 1,000 душ населення, села Рівня та Устянова творили колгосп ім. Ворошилова, село Чорна — колгосп ім. Сталіна, село Лікувате — колгосп «Советській погранічник». Нужденне колгоспне життя ще погіршувало незадовільне постачання продуктів і товарів. Наприклад, у селах Двірничок і Хміль протягом двох весняних місяців не було солі, сірників і нафти, а в селі Хрєвть протягом 6 зимових місяців не продавали нафта. Однак навіть при такому житті, населення поставилося до переселення покидати рідні землі насторожено, а то й зовсім вороже. Стривожено агітатори носили вищим інстанціям висловлювання селян. В селі Літовичі одна жінка заявила: «У східних областях люди пхнуть від голоду. Ріжте мене, убивайте, а я туди не поїду. Краще загину тут»; у селі Чорне господар на зборах сказав: «За німців я мав коня, орав і сів».

Советська влада усе це у мене забрала, а тепер хоче забрати мою хату, корову, а мене з сім'єю вислати туди, де мало людей, щоб я на когось працював. Їхати в Сталінську область я не збираюся, а коли візьмете мене силою, тоді візьмете лише мій труп». Ще радикальніше проти виселення висловився господар в селі Соколова Воля, який коротко заявив, що тому, хто прийде його виселяти, він відрубає сокирою голову, а сам поживеться.

Не дивлячись на опір населення виселенню, між березнем і жовтнем 1951 року гірське населення бойків переселено у зовсім чужий для нього ландшафт степової України. В Одеську область переселено 10,283 особи, в Херсонську — 5,059, в Донецьку (тоді — Сталінську) — 10,037 осіб, у Миколаївську — понад 6 тис. осіб. Переселенці могли забрати з собою усе рухоме майно, натомість за залишені будинки (понад 6 тис.) їм обіцяли збудувати хати на нових поселеннях. Задля цього заводго до переселення велось рабункове вирубування лісів, в результаті якого вислано з Бойківщини до СРСР 114,6 тис. куб. метрів дерева. Однак на місцях селяни застали недобудовані коробки без вікон і дверей, які треба було опалювати зимою соломомою. Крім цього, залишені добрі будинки, збудовані газдами на роки, оцінено на 2-3 тис. рублів, тоді як за будь-як склеєні хатки у степах держави вимагала від переселенців сплати по 10-12 тис. рублів. Людям нав'язано високі кредити, які вони мусли сплачувати протягом наступних 15-20 років з мізерної колгоспної платні.

Доля бойків на нових поселеннях дуже подібна до долі інших переселенців. Потрапили вони у місця зовсім не підготовлені на їхнє прибуття, з недбалістю або байдужим ставленням до їхніх потреб тамтешньої влади. Місцеве населення поставилося до них неприхильно, а часто й вороже (до наших днів залишилася там приказка «Запорожець» не машина, переселенець — не людина»). Між місцевим населенням і переселенцями була величезна різниця у менталітеті, звичаях, людських взаємовідносинах, традиціях побуту, релігії та етнічній праці. Мовні різниці ще відчуження тільки поглиблювали.

Надзвичайно болюче було також вrostання гірських бойків у нові ландшафти й кліматичні умови. Безлісні рівнинні степові України з її спекотним кліматом були так діаметрально різні від умов, до яких вони звикли в українських Карпатах, що приживання на нових місцях було травматичне і для людей, і для тварин, які переселенці привезли з собою. Серед людей ширшили малярничні хвороби, а худоба сліпла від яскравого сонця.

Усе назване вище було причиною, що частина переселенців зробила спробу повернення, або принаймні переїзду на місця, ближчі до їхньої малої батьківщини, але пощастило десятків цього тільки нечисленним.

До того, як підписати офіційний акт передачі цих земель полякам, усю територію докладно перешукав

батальйон військ державної безпеки силою 800 солдатів. Вони мали сутички з бойковою проводникою «Пропава», знайшли ряд бункерів і багато противоветської літератури. Це доказ того, що ще восени 1951 року на західній Бойківщині повстанський рух не був повністю спацифікований.

Виселення бойків у 1951 році мало усі ознаки депортацій, ведених тоталітарними режимами. Воно було примусове, поголовне, здоміноване інтересом держави, а без врахування людського фактора. Відбулося воно величезним коштом населення, знищило багатокітві людські спільноти та неповторний культурний краєвид на західних окраїнах українського етносу.

Виселення бойків у 1951 році було останньою великою депортацією українців з Закарпаття. Однак між депортацією під час Акції «Вісла» і депортацією бойків було кілька менших операцій виселення українців з цих земель. Хоч військову оперативну групу «Вісла» було офіційно розформовано 31 липня 1947 року, то вже 22 вересня цього ж року в Люблинському воєводстві розпочато новий етап Акції «В». Охопила вона повіті Володавський, Білопідляський, Грубецький і Томашівський, з яких плянувалося виселити 3,916 українських родин, тобто 12-16 тис. осіб. Депортованих мали розселити по селах Ольштинського і Щеціньського воєводства, а в дальшій черзі — по Зеленогірщині.

Між 15 і 31 вересня 1947 року заплянувано також виселення всього українського населення з теренів, де ніколи не було зорганізованого визвольного руху, а які навпаки, вирізнялися високою лояльністю до польської держави, з порівняльно великою кількістю солдатів і офіцерів у польському війську та міліції. Були це повіті Красиньський, Білгородський і Замостя. В інструкції Державної Комісії Безпеки з 4 серпня 1947 р. говорилося, що «У принципі всі українські сім'ї з території цих повітів, незважаючи на міру їх лояльності та партійну приналежність, повинні бути виселені». Виселення мало відбутися між 15 і 31 вересня 1947 р. Про це виселення відомо відносно мало, бо більшість виселенців пошла до Слезії, тобто в інші райони, куди виселено основну масу українців з Акції «Вісла».

Іншою великою групою українців Закарпаття, яка пошла на північні та західні землі Польщі, було майже 4 тис. в'язнів концтабору Явожно, яких після звільнення з табору обов'язково відслано на нові місця поселення.

Протягом наступних 5 років після Акції «Вісла» відбувалися виселення з Закарпаття поодиноких сімей. Були це сім'ї залізничників, робітників нафтовидобувного промислу, лісників тощо — тобто цих спеціалістів, яких тимчасово збережено під час Акції «Вісла» для потреб народного господарства, а коли підготовлено для них польських замінників, їх депортовано. Депортовано також сім'ї тих, яких розкопирували групи польської державної безпеки, які видавали себе за відділи УПА.

Останнім відомим актом депортації українців Закарпаття, який відклався в офіційній міністерській кореспонденції до Акції «Вісла», було виселення у 1950 році 32 лемківських родин з околиць Новоторзького повіту. Було це разом 103 особи з сіл Біла і Чорна Вода, Шляхтово і Явірок, яких у 40 товарних вагонах виселено між 14 і 22 квітня 1950 р. до Щеціньського воєводства.

Як випливає з вищесказаного, депортації українців Закарпаття після офіційного розпуску оперативної групи «Вісла» мали різномірний характер — від виселення поодиноких сімей до широкомасштабних операцій виселення кількадесяти тисяч людей. Охопили вони загалом біля 50 тис. українців, тобто мали масовий характер. Усі виселення після Акції «Вісла» не мають ніякого зв'язку з діяльністю українського підпілля, бо проводилися вони або після того, як на цих землях це підпілля перестало існувати, або його ніколи там не було. Вони вкотре засвідчують, що — всупереч усьому пропагандивному глумаченню причин Акції «Вісла» — її справжньою метою було очищення українських етнічних земель Надсяння, Холмщини, Підляшся, Лемківщини і Бойківщини з українського населення. Після того Закарпаття перестало бути живою — хоч закордонною — частиною українського материка, а перетворилося в категорію історичну.

Жодного слова неправди

Підходить якось до мене під доброю мухою знайомий шахтар... і каже: — За що ти, падло бандероске, ненавидиш советську владу? Що она тебе плохого сделала? Дала роботу, образованіє квартиру, а ти... Тварь неблагодарная!

Щось доводити тому п'яному зомбі — марна справа. Тому я лише запитав у нього: «А ти знаєш, що таке «акція Вісла»?»

— Конечно, знаю! І даже больше, чем ти. Потому, что при форсированні Вісли мой отец стал инвалидом.

— Та я тебе не про 1944 рік запитую, а про «акцію Вісла» 1947 року.

— Да что ты, дружок, ерунду мелеш? Какою 1947 год? Какая «Вісла»? Ты хоть знаєш, что война в 1945 году закончилась?

Доволі в Україні ще таких знавців історії, тож розповів, що таке «акція Вісла», а заодно й поясню — чому я ту «советську владу» ненавиджу. Розповів тут лише про долю нашої родини. А таких, як ми, було понад 300 тисяч. Жодного слова неправди тут не буде. Дещо довелось бачити на власні очі. Та більше буде тут почутого від мам, діда, старших односельчан. А не вірити їм не маю права. Впевнений, що зрозуміти таких, як ми, може лиш той, кому довелось щось подібне пережити. Для совкового зомбі — раба — це вища математика.

Цього року я розвіяв 68-й рік. І цього ж року в жовтні минуло 60 років, як нас «добровільно» переселили. (Це був початок «акції Вісла») Родом я із заможної селянської родини із с. Фредропіль під

Перемішлем. Мама і тато із с. Керманіч. Тепер ці села, як і багато інших сіл, міст і містечок Лемківщини, Підляшся і Надсяння, належать Польщі. Бо 1946 року наші споконвічні українські землі «переможець» щедрий, «тато» Сталін подарував полякам.

Наш нерідний дідо Петро Голубовський з бабусею Мариною, щоб розбагатіти, за своєї молодості їздили на заробітки до Америки. Одвічна проблема українців. Там дідо п'ять років працював у шахті, а бабуся — на цегельні. На тяжкій роботі бабуся підірвалася. Позаяк не мали власних діточок, то взяли собі за сина племінника — Михайла Кравецького, майбутнього нашого тата. Ставши парубком, він одружився з Ганною Крок — нашою мамою.

Повернувшись з Америки в рідне село, купили собі дідо з бабцею землі в пана. Казала мама, що з гаєм, пасовиськом і лукою було тієї землі за 40 моргів. У переселенських документах записано 5,05 га землі, житлові будівлі — 180 м², стодоли — 320 м², складські приміщення — 100 м², а ще фруктовий сад. Коней, корів, кролів, птицю в ті документи не вписали, бо це до нашого переселення їх весь час «експропріювали», спочатку орди біснубатого фюрера, потім — червона орда, і наостанок — «Армії Крайова і Людова». Оцінила вже наше майно «най-справедливіша» в світі «со-

ветская влада» — аж у 2,990 руб. Після грошової реформи 1947 р. це було 299 руб.

Землі записали лиш 5,05 га — так порадили добрі люди: «Бо, по-перше, там, куди ви їдете, земля належить колгоспам, по-друге, по радянських мірках до 5 га вас зарахують до середняків, більше 5 га — куркулі». Якими були долі куркулів — довідалася ми вже потім.

Ані в нашого діда, ані в односельців наймитів не було. Землю обробляли спільно в супрязі, як не сусід з сусідкою, то родич з родичем. Збудована толокою цегляна хата стоїть і донині. Отак, як казала мама, «пхали вони біду поперед себе», здаючи державам, до яких належали, «контингент» (податок) вирощеним збіжжям. За це їм платили «копійки», або видавали різні довідки, обіцяли колись розрахуватися. Та всі «визволителі», окрім червоних, дещо залишали газдам. На щоденний хліб насущний, «на паску і на коровай», «Червоні експропріатори вирєбли все, не давши навіть довідок.

Села Фредропіль і Керманіч розділяла невеличка річка. Села — мов писанка. Вони мені донині сняться. Церква на горбочку. Тепер це польський костел. Гарні, ошатні біленькі хатки, які я малюю щодня обходив з традиційним запитанням: «Як ся ваша корова називає? Чи багато молока дає?» Усміхаючись, селяни пригощали мене моло-

ком, сиром, хлібом з маслом і казали: «О, це, певно, буде великий господар!»

Не судилося. Замість господаря став я великим «советським» голодранцем — пролетарем.

Польських сімей в наших селах було дуже мало. Шовіністів взагалі не було. Не було й жодної ворожечі. Молодь дружила, разом ходили на вечорниці, були поляки, що співали в хорі української «Просвіти». Дехто з них, коли 1947 р. переселяли на Балтійське узбережжя тих українців, що прийняли польське громадянство, на знак протесту поїхали з українцями, хоч мали повне право залишитися в селі.

1939 р. прийшли до нас червоні «визволителі». Їх тоді не кулями, а квітами і арками із смерекових гілок на дорогах зустрічали. Як братів. Бо далася ознаки українцям польська шовіністична влада. А брати — як орда. Оголошили нас ворогами народу і буржуазними націоналістами. Заарештовували інтелігенцію, духовенство, свідомих господарів і молодь. Взяли і маминих братів Михайла і Олександру Кроків. Довго тримали їх під слідством у тюрмі в Перемішлі. А ж тут Гітлер без оголошення розпочав війну. Що ж робити з тими «буржуями», які враз стали обузою для втіваючих більшовиків? Голодних, босих, змучених зброєю воїнів і дві колоди. Олександра пішла на Медіку. Там колону наздогнали німецькі фашисти. В'язні впали на землю. Німці енкаведистів постріляли, а в'язнів відпустили по домівках. Олександр залишився живим.

Ірина Біда — в'язень Центрального Табору Праці Явожна

Народилася 4 січня 1925 року в с. Гільче коло Варяжа в українській селянській сім'ї Дейнеків. В дитинстві виросла в традиційній батьківській хаті, здобувала освіту, а згодом, бо така доля судилася її поколінню, брала участь у підпільних визвольних змаганнях.

2 листопада 1946 року одружилася з Володимиром Мельничуком, пізнішим воїном УПА пс. «Ясень». Не довго судилося втішатись щастям. Прийшов горезвісний час, коли запанувало насильство і жорстокість супроти українського населення на його предківських землях Холмщини, Посяння і Лемківщини. Важко сьогодні згадувати ті часи, а ще важче вимовити слово, коли біль стискає горло, каже пані Ірина.

«Мене арештовано 9 травня 1947 року у моєї бабці по мамі в с. Гільче. За мною вже шукали, з огляду на мого чоловіка. Шукали й доказів, що ми повінчалися. Я тоді заховала своє дівоче прізвище. З допомогою переслідувача прийшла, на жаль, моя товаришка Євгенія Малько, яка виявила, що була на нашому весіллі. (Батько Євгеній, як підпільник, пропав безвісти). У перший етап мене привезли до Варяжа, де тримали з іншими нашими хлопцями і дівчатами у якомусь будинку біля костюла 3 дні. Потім мене перевезено до Грубешова, де в якихось кошарах просиділа добу, після чого мене перевезли до в'язниці УБ (Ужонд Безпеченства). Там на протязі 2-х місяців довелося пережити пекло у безперервних допитах і знущаннях. У цій примітивній професії вдавлювався слідчий офіцер, якого в'язні прозивали «Любліняк». Прізвища його не знаю, можливо, що приїжджав з Любліна, щоб вести цю ганебну процедуру. Другий зі слідчих, це Малиновський, якого прозивали «Криворучка». До огидних засобів їх садистських методів належало закладання дротів на пальці рук, ніг, а то й грудей, підключення їх до електричної машини індикатора і прикладання другого бігуна проводу до уст, вуха, носа, а то й соромно сказати жінці де ще. Звичайно, після таких фізикоелектричних експериментів, людина мліла, а на пальцях і де інше, з попарення залишалися рани. В той час я була на третьому місяці вагітності. Там познайомилася з нашими дівчатами по долі: Марією Король (з с. Ліски) - зараз живе в Лісках і Степанією Ткачук (з с. Сулимів).

Після двомісячних знущань мене перевезено до Томашова Люблинського, де затримали ще один день, щоб дозбирати до повного складу і дальшого транспорту до Явожна.

До Явожна мене привезли 9 липня 1947 року. Від поїзду до табору (0,5 км.) нас (мужчин і жі-

Фрагмент муру навколо концтабору в Явожні. 1959 р.

нок) гнали пішки. Люди виснажені допитамі і дорогою їдучи в закритих товарних вагонах, голодні і позбавлені води в гарячий час літа - мліли і падали дорогою.

пересічний таборовий день? Ско-ро світ нас будили і виганяли на «поле» (перед барак) на 30-хвилинний апель. Потім був сніда-нок. Принесли котел чорної ка-

Табірний барак у Явожні. 1959 р.

В бараку, де мене примістили, знаходилось біля 160 жінок. Жінки були також в інших бараках. Нумера мого барака не пригадую. Він був від головної брами, праворуч, другим. В таборах в'язні спали на триповерхових з дошок збитих причах. На них були сінники з соломою. Бараки будовані з дошок з доволі великими шпарами. В моєму бараці за час мого перебування ніхто з жінок не помер, за винятком Катерини Метик (з с. Заліська Воля), яка кинулася на дрого огорожі і загинула. Висновок, що до огорожі крім стійкових на вежах, підключена висока електрична напруга. Мужчини часто вмивали з голоду, виснаження і тяжкої праці. Вони, між іншим, по двох носили на носилках землю, розкопуючи високу гору, яка знаходилася поза дротами, а яку зовсім знесено. Куди розносили землю - не знаю.

Серед дівчат, з якими я ділила долю в бараці, пригадую: Марію Думку (з с. Винники), Марію Шаламей (з с. Ліски), Степанію Володонос (з с. Мошкова), Степанію Каламай (з с. Корні), Катерину Біду (з с. Журавці) - вона була сестрою мого другого чоловіка Семена, який, до речі, також був в Явожні.

Як виглядав розклад зайнять у

ви і ставили його в середині, біля вхідних дверей. Баракові наливали підходячим у черзі в'язням чорну каву і подавали хліб на цілий день. Хліб з'їдався майже зразу, щоб хтось вдень не вкрав. Якість хліба була така, що з нього дехто ліпив різні дрібні штукатерії. На обід давали кукурудзянку, варену в воді. Ввечері саму чорну каву.

Бараковими були жінки (польки), які носили військові мундири. Вони «доглядали» за порядком і дисципліною. Одна з них була дуже нелюдяною, звали її «Чорна». Вона часто питала: «що бище волелі - жабкі на полю, чи українське песнь партизантське»? В'язні, звичайно, вибирали це друге - пісні. Коли наші «гонителі» мали гумор, тоді й слухали наших пісень, але часто, майже щодня, хоч за одну дрібну провинку, гонили «жабкі» цілий барак і били дошками куди попало.

До табору привезено також жінок з малими дітьми. Усіх прізвищ не можу назвати, а серед тих, які пригадую - були: Кароліна Соболяк (з Переміщини) - привезена з півторарічним хлопцем, Марія Віра (з Ярославщини) - привезена з хлопцем, але що з ним сталося, не знаю, бо Марія, повернувшись з табору, виїшла

замість - і ніколи нічого про хлопця не згадувала, Возьна (ім'я не пригадую) - з доволіною донею, яку нехотючи під час сну задусила, Оглашенна (ім'я не пригадую) - привезена з дівчиною. Всього привезено приблизно 5-6 матерів з маленькими дітьми. Скільки дітей народилося в таборі, встановити не можу. Однак згадаю, що на вимогу в'язнів, 25 грудня 1947 року, з нагоди Різдва Свят римо-католицький священник з-поза табору відслужив Службу Божу в лікарні, а після неї охрестив 25-ро дітей. Усі жінки з народженими дітьми знаходились в лікарні на терені табору. Я також попала в лікарню на три тижні до народження мого сина Степана і там залишилася аж до звільнення з табору. Син народився 10 листопада 1947 року. Я його тоді разом з тими 25-ма дітьми не хрестила. Дещо пізніше наш греко-католицький священник, який працював у лікарні (прізвища його не пригадую) запропонував і охрестив сина при моєму ліжку. Під час моєї вагітності організм був дуже виснажений, тому народився син важив всього 1,25 кг. Кормили його грудьми інші жінки, бо я не могла. Лікарі і медсестри в лікарні були, здебільша, німцями, які там перебували також на правах в'язнів. Відносно їх до нас, українців, були дуже добрі. Харчування в'язнів у лікарні і в бараках було таке саме, з тою різницею, що на обід у лікарні я отримувала дві порції кукурудзянки (на мене і на сина) без цукру і молока, без соли і товщу. Часом медсестри (німки) приносили дещо з кухні додатково варений буряк чи капуста, сховані під картоплею, щоб **салюви** зі служби не бачили.

Одного разу після народження сина мене забрали з лікарні на слідство і розпитували звідки взялася у мене дитина. Від початку мого арештування я приховувала факт, що я заміжня і користувалася дівочим прізвищем Дейнека. Таке прізвище приписала і народженому синові. На допитах я підтримувала твердження, що мене знасильовував польський жовнір, під час одної з акцій на наше село, ще перед моїм арештом.

Там за таборовими дротами я нічого не знала про долю мого чоловіка і батьків. Не знала й про те, що вже 2 січня 1948 року я стала вдовою. Про смерть чоловіка довідалася щойно після повернення з табору через три місяці. Він залишився у підпіллі на рідних землях. Незабаром після переселення нашого населення на Західні землі, він з групою 9-ти хлопців у мундирах польських воїнів пробивався зимою через Підляшся в Ольштинське. Можливо, вже тоді мали адреси поселених там наших рідних. Важко

було пробиватися зимою, без належного одягу, харчів, мап та ще й кожної хвилини бути zagrożеним. Шукали якогось контакту з нашими людьми і знайшли. Та не довго тішилися, бо хтось завважив «військових», сказав де треба, приїхало військо і міліція автомобілями, оточили господарство українця, де хлопці перебували, зав'язався бій.

Із 9-ти сміливих повстанців згинув 7. Між ними мій чоловік Володимир Мельничук-«Ясень». За свідченням очевидця «Ясень» був поранений в ногу і в такій ситуації застрелив себе. З трупів знімали мундири, поклали разом і зганяли з села людей, щоб розпізнати його рідна сестра Софія Підсудко, яка жила в сусідньому селі. Її арештували і за три місяці звільнили. Арештовано також господаря Григорія (прізвища не пригадую) та його дружину у яких затримались повстанці. Сестра мого чоловіка «Ясень» та його батьки про все мені розказали. Це мало місце 2 січня 1948 року в селі Попово (?) біля Мронгова на Ольштинщині. Хлопців поховали у спільній могилі. За кілька днів сталося щось неймовірне. Могила була розкопана, трупи забрані, а в ямі залишено картку такого змісту: «за наге обдарце бендзе одплацоне». Важко встановити мотиви цього чину. Можна лише здогадуватися, що зробила це АК, прийнявши їх за своїх. В такій ситуації місце нового поховання встановити неможливо.

30 січня 1948 року мене звільнено з табору, але з браку конвоїрів, повернено назад. 20 лютого того ж року звільнено вдруге. В дорогу для дитини дали якусь пелерину. Я за свою пайку хліба купила у німців подушину з якої дівчата пошили ковдерку, щоб завінути дитину. Я мала на собі светр і теплу камізьку, які мені передала мама в Грубешові, ще коли я була у слідстві. І так серед зими мене з дитиною в групі десяти мужчин і жінок конвоїровано до Любліна. Скеровано нас до ПУР-у (Польскі Ужонд Репатриційний), де тримали мене ще один тиждень, шукаючи за нашими родинами. Моїх батьків у рідному селі вже не було, і їхати було нікуди. Тут, у Любліні, покликано мене ще раз на допити до того ж садиста «Любліняка», який мене весь час мучив на УБ у Грубешові. Він мене спитав лише звідки в мене взялася дитина? Я йому повторила відповідь, яку вже склала в Явожні і на цьому закінчилося.

З Любліна я поїхала до Грубешова, де затрималася лише один день у дітей тіточного сина з родини чоловіка. Там дізналася адресу моїх батьків, які після Акції «Вісла» були поселені в селі Льютувко коло Барлінка (7 км.) на

Щецінщині. Вислала телеграму коли приїжджаю поїздом до Лип'яна. В дорозі допомагала мені дочка цього тіточного сина, у яких я задержалася. Подорож була незвичайно тяжка з ледве живою дитиною. Батько виїхав негайно кінями і возом до Лип'яна, де чекав на мене два дні. В Лип'янах ми з батьком якось зминувалися. Я у безвихідному становищі просила людей, щоб хтось мене завіз до Льютувка до батьків. Забрав мене якийсь господар (поляк). Цілу дорогу розпитував хто я, та звідкіля.

Він знав батьків, але не знав, що в них була доня. Завіз мене тільки до села Жидово, де сам жак і дальше везти не хотів. Його жінка якось пригорнула і накармила мою дитину, а господар негайно вислав Марію Князівну (українка), яка у нього шила, щоб повідомила моїх батьків. З Жидова до Льютувка було 3 км. Приїхали, забрали мене з ледве живою дитиною, а батько ще чекав у Лип'янах.

У 1957 році я виїхала вдруге заміж за Семена Біду. Замешкали на Ольштинщині в селі Странгелек. У 1958 році народилася дочка Гая, а в 1960 році син Володимир. Чоловік помер у 1984 році. Через два роки я переїхала в Канаду до дочки Галі і сина Степана, з якими працював в Торонто. Молодший син Володимир оженився і залишився на господарстві на Ольштинщині.

Яка доля судилася синові народженому в Явожні? В уряді стану цивільного не хотіли вписати, що народився в «Центральні Обоз Праці в Явожне», тільки в Явожні (які місцеві), воевідство Краків. Вчився в рільничому технікумі в Королеві. Служив у війську - 1 1/2 року в Ярославі, та 6 місяців в підфіцерській школі в Козьлю, де отримав ступінь капрала. Потім працював на державній роботі. 4 січня 1977 року поїхав у відвідни до тітки в Канаду, де й залишився жити на постійно. Оженився. Має сина Володимира. Живе і працює в Торонто.

Моя розмовниця поглинула в глибокій задумі. Ще і ще раз відкриває болочі рани пережитого, ще раз перед очима привернула картини приниження, знущань, поневірня людським життям, тоді коли її покоління мало природне право жити, хотати, боротись за найдорожчі ідеали свого народу, за власне щастя.

Сумним лишається факт, що оці «вчорашні» в'язні Освенцім'я, Треблінки, Майданку, зараз же після жахливих страхт пережитих ними, зготовили таку саму долю її поколінню молодих українців в Явожні.

**Розмову провів: Михайло Козак
Торонто, 02. 06. 1990 р.**

← Закінчення з стор. 4

Жодного слова неправди

А Михайла з колоною погналі червоні фашисти на Добромилі (тепер Львівська обл.). Там усю колону знищили і скинули у шурф соляної шахти (саліни). Стався цей злочин у перший день війни. У книжці Й. Лося, М. Прокопець, Д. Лапачака «Саліна» наводяться дані про 3,600 закатованих в соляній шахті. Перекопаній, що більшість з них були такими ж «буржуями», як наш вуйко Михайло Крок - селянин з 3 га землі, який у вільний від роботи в полі час підробляв шевством, ремонтуючи односельцям взуття.

Повернувшись до нас знову 1944 р., більшовики забрали нашого тата до Червоної Армії. Через три дні після мобілізації, не навчивши їх бодай якихось військових азів, ба, навіть не обмундирувавши, не озброївши, погналі їх в атаку. Попереду «фріц» у дзоті з кулемета «косить», позаду - радянські танки і ситий енкаведист на прицілі тримає - «вперіод, за родину, за Сталіна!» Там наш тато і загинув. Підірвався на міні. А сусідів, що був поруч, тою ж міною відірвало ногу. Та вижив. Певно, для того, щоб розповісти нам про цей злочин. А я собі думаю: неже за півроку до так званої перемоги була така велика потреба гнати ненавчених військової справи селян на передову, ще й на міні. Чи не був це ще один з різновидів геноциду українців?

Так стали ми з братом сиротами. А мама у 25 років - вдовою. А тут ще нова біда. Наші землі стали не нашими. Або приймай польське громадянство, ставай поляком, або забирайтесь геть. А хто ж добровільно кине власну хату і роками нажите майно? Українці ж не якась там кочова орда, в якій свої юрти бур'яном поросли, Дуньки поспівались, що й корів нікому подоїти.

Отже, щоб вигнати нас з рідних осель, розпочався терор. У сусідньому селі польські «партизани», керовані інструкторами із НКВД, за одну ніч вирізали 250 людей. Не жаліли навіть немовлят. Не одну ніч ночувала мама з нами у житах та кушпах. При нас село біда якась оминала. Згоріло воно після нашого переселення 1947 року. Тоді ж польська «партизанка» вночі вирізала 16 молодих хлопців, які вартували село та поносили. Було тим вартовим 15-16 років. Незабаром тих, хто прийняв польське громадянство, переселили на Балтійське узбережжя, на колишні німецькі колонії, які Сталін теж подарував Польщі.

Так ми опинилися в Радянській Україні. Нам ще й пощастило. Допомогла похоронка на тата. Декого з односельців повезли в «Сибір неісходиму», інших - на Схід і Південь України.

Село Родохінці (тепер Мостиського р-ну Львівської обл.), де ми опинилися, після кількох місяців поневірянь, в надії, що так довго не буде і ми незабаром повернемося додому, складалося з двох частин - української і польської. Мали поляки тут гарну власну школу, крамницю, хатучитальню і костел з органом. Тут із запізненням пішов я до української школи.

Як почали в селі організувати колгоспи, поляки виїхали до Польщі. Їх костел комісари перетворили у склад для збіжжя. Орган потрошили.

Під час одного переляку енкаведисти обстріляли нашу стодолу, куди були завезені снопи збіжжя. Так стали ми погорільцями. З утворенням в селі колгоспу пішла мама працювати у рільничу брига-

ду. За палочку-трудодень працювала мама в колгоспі від зорі до зорі.

Щоб якийсь вижити, ходили наш дідко красти вночі колоски...

Дала «гуманна власть» мамі-вдові на двох сиріт 50 руб. пенсії. Після грошової реформи 1947 р. це було аж 5 руб.! Половину тих сирітських копійок забрав на «позику» донині фінагент-енкаведист, що ту милостиню приносить. Як мама слізно благала не забирати грошей, бо діти босі й голі. Фінагент вкривав мамо «благородними» словами і погрожував пістолетом. Згодом маму навчили, як за добродити того фінагента. Тримала вона до дня видачі тієї державної милостині кілька яєць на яєчно і пляшку «бурячанки»...

Зараз ті «ветерани», що втопили в соляній шахті вуйка Михайла, що стріляли в спину своїм, змушували їх власними тілами робити дороги для радянських танків, що збирали «позику» з вдів і сиріт, обвішані орденами і медалями за «заслуги перед родиною», отримують персональні пенсії, пільги. І ходять на мітинги, очолювані «православною» соціалісткою Вітренко. Бо всі вони були, е і до самого сходу будуть п'ятою колоною Москви. То про яке примирення йдеться, панове-товариші?! Хто з ким миритися має? Кат із жертвою?!

Жити в селі було неможливо. Тому молодь намагалася втекти до міста. А щоб вирватися із села безпаспортному колгоспному кріпакові, потрібно було вступити на навчання до міста, не повернутися в село після служби в армії, або за комсомольською путівкою податися на «стройки комунізма». Я

вибрав останнє. Скінчивши 10 клас Гусаківської середньої школи, доносивши останні татові штани, подався на Донбас. Спочатку працював на будівництві «Дрогобицької комсомольської» шахти. Потім майже чотири роки служив в армії. Після армії переїхав я до Дімітрова. Тут спочатку працював на реконструкції шахти «Центральна», потім у бригаді Героя Соціалістичної праці В. Ципляка. На глибині 622 м у загазованих метаном лавах ставили рекорди. Дай іскру - і мокрого місяця від тебе не залишиться. Та, слава Богу, пронесло, хоч і не раз ламало ребра, руки, ноги.

За не одне десятиліття праці в каторжних умовах назбирав я собі на чорний день трішки заощаджень. Виявилось, не для себе, а для хитрого лиса ідеолога КПУ Л. Кравчука, який якось сам знівався, що за його президентства наші заощадження за одну ніч перекочували в московські банки.

Так встигли комісари розкрутити і мене. В «незалежній» Україні!

Дехто тут, на Сході, каже, що це робота демократів. Які в біса демократи з колишніх партійно-комсомольських будуваль?

За що ж караємося ми, українці? Чи не за те, що дозволили надіти на свої ший ярмо, перетворившись з гордої козацької нації в отару атрофованих хохлів-мутантів? Останні вибори яскраво тому свідчення. «Це ненормальна країна...», - сказав данський журналіст, що спостерігав за ходом минулих виборів...

**Петро Кравецький,
ветеран шахтарської праці, 40 років під землею**

Джерело: <http://novasich.org.ua/>

(Збережено правопис оригіналу — ред.)

ПОЛЬСЬКІ ДОКУМЕНТИ СВІДЧАТЬ...

1947 р., лютого 20, Варшава. - Зі звіту заступника начальника Генерального Штабу генерал-майора С. Моссора з інспекції Восводських Комітетів Безпеки в Катовіцах, Кракові й Люблінці голові Державної Комісії Безпеки, міністрові національної оборони маршалу Польщі М. Жимерському. Пропозиція виселення українців.

Суворо таємно

При розгляді ситуації на території всього Краківського Округу вуплила проблема українських решток. Багато осіб навіть родин українців перебували в лісах чи прикордонних місцевостях на терені Чехословаччини й потім повернулися до своїх садів, створюючи базу для банд УПА і небезпеку всілякої ірреденти на майбутнє. Оскільки Радянський Союз уже не приймає цих людей, видається за необхідне навести здійснити енергійну акцію їх переселення окремими родинами, розпоривши по всіх Повернених Землях, де вони швидко асимілюються.

У додаток подаю докладний перелік цих решток, які складають близько 4876 родин - 20306 осіб. У цій справі пропоную [звернутися] до керівника Головного Репатріаційного Управління міні[стра] Вольскогов...а

Заст. начальника Ген. Штабу ВП генерал-майор Моссор

1947 р., квітня 14, Варшава. — Лист міністра національної оборони РП маршала Польщі М. Жимерського до міністра національної оборони ЧСР генерала армії Л. Свободи у зв'язку з акцією «Вісла»

Таємно

Уряд Польщі вирішив остаточно очистити від фашистських банд УПА прикордонний польсько-чехословацький терен від лінії Новий Санч, Стара Любовня до кордону СРСР. Одночасно буде здійснена евакуація українського населення з тих теренів на північно-західні терени Польської Речіпосполитої, де його розмістять як сільських поселенців.

У зв'язку з цим виникає побоювання, що під час цієї акції небажані елементи проникнуть на територію Чехословаччини, як це вже мало місце під час операцій, що відбувалися попередньо.

Прошу Вас, Пане Міністре, спричинитися до якнайсуворішого і закриття кордону на згаданому відтинку. Акція почнеться 20 квітня і триватиме близько 2-х місяців.

Міністр національної оборони Жимерський маршал Польщі

1947 р., квітня 14, Варшава. — Лист міністра національної оборони РП маршала Польщі М. Жимерського міністрові національної оборони СРСР генералові армії Н. Булганіну у зв'язку з акцією "Вісла"

Таємно

Уряд Польщі вирішив остаточно очистити від фашистських банд УПА прикордонну смугу від району Бреста над Бугом аж до чехо-словацького кордону. Одночасно буде здійснена акція евакуації українського населення з тих теренів на північно-західні терени Польської Речіпосполитої, де його розмістять як сільських поселенців.

У зв'язку з цим виникають побоювання, що під час цієї акції небажані елементи проникнуть на територію СРСР.

Прошу Вас, Міністре, спричинитися до якомога суворішого закриття кордону на згаданому відтинку. Акція розпочнеться 20 квітня і триватиме близько 2-х місяців.

Міністр національної оборони Жимерський маршал Польщі

1947 р., квітня 18, Варшава. — Організаційний наказ Міністра Національної Оборони для Оперативної Групи "Вісла". Частина I

Ген.-майор Стефан Моссор, ком. ОГ «Вісла»

Цілоком таємно

I. Завдання

а) Знищити фашистські банди УПА в прикордонній смузі південно-східної частини країни.

б) Допомогти Державному Репатріаційному Управлінню у переселенні українського населення з цих земель на північно-західні терени Польщі.

II. Організація

Для виконання цього завдання створити Оперативну Групу «Вісла», командувачем якої призначено заст. начальника Генерального Штабу — ген.-лейт. Моссора, заст. командувача Оперативної Групи з питань безпеки — полк. Корчинського, який керує роботою органів безпеки, інформації й військової розвідки, заст. командувача Оперативної Групи з полі[тико]-вих[овних] справ — підполк. Сідзінського, який організує Пол[ітико]-Вих[овний] Відділ Оперативної Групи в складі 7 офіцерів, заст. командувача ОГ з питань КВБ — полк. Губнера.

.....

І віце-міністр національної оборони генерал-лейтенант Спихальський

Міністр національної оборони маршал Польщі Жимерський

Начальник Генерального Штабу генерал-полковник Корчиц

1947 р., квітня 20, Сянкі — План дій Оперативної Групи «Вісла»

Цілоком таємно

I. Завдання

а) Знищити банди УПА в районі Сянкі—Перемишль—Любачів, здійснюючи від початку акції наступальну оперативну діяльність, яка мусить бути доведена до кінця, до цілковитої ліквідації банд. В першу чергу здійснити всіма засобами атаку на керівні осередки фашистського руху УПА.

б) Здійснити в тісній співпраці з Державним Репатріаційним Управлінням евакуацію з цього району всіх осіб української національності на північно-західні землі, оселяючи їх там у якомога більшому розпорощенні.

в) Евакуація охоплюватиме всі прошарки українського населення, а також ті змішані польсько-українські родини, які співпрацювали з УПА.

г) У пів[денно]-східному виступі держави, на південний схід від Балгорода, має відбутися цілкова евакуація.

д) Акція евакуації має бути здійснена у найкоротший термін (по можливості протягом 4-х тижнів) з огляду на необхідність для нових осадників засіяти ґрунти на теренах нового оселення.

.....

Командувач Оперативної Групи "Вісла" ген.-майор Моссор		
Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань КВБ підполк. Губнер	Заст. ком. ОГ "Вісла" з питань безп. полк. Корчинський	Заст. ком. ОГ "Вісла" з політ.-вих. питань підполк. Сідзінський
Начальник Штабу Оперативної Групи "Вісла" полк. Хілінський		

1947 р., квітня 24, Сянкі. — Наказ командувача ОГ «Вісла» ген.-майора С. Моссора командирів 8 ДП полк. Я. Бельскому у справі виконання арештів серед українського населення

Цілоком таємно

У зв'язку з питаннями, що обговорювалися на останній нараді. — командувач Оперативної Групи

наказує:

Разом з місцевими органами безпеки і цивільної адміністрації провести в термін 24-25 ч. м. арешти осіб, згаданих у доданому реєстрі.

Начальник Штабу Оперативної Групи «Вісла» полк. Хілінський

1947 р., квітня 28а, Сянкі. — Телефонограма командувача ОГ «Вісла» ген.-м-ра С. Моссора міністрові національної оборони маршалу Польщі М. Жимерському про початок виселення українців

Доповідаю, що сьогодні о 4-й год. на восьмому терені оперативної групи почалася акція переселення українського населення. Одночасно літаки розкидали на всій території листівки з відповідним поясненням мети й способу здійснення акції. На місці виявилось, як я з'ясував особисто в терені, що на восьмому просторі групи в Перемишльському, Сянському й Лиському повітах перебуває саонайбільше 15% польського населення, яке переважно боїться залишитися на місці після евакуації українського населення. Я попередив про це по ВЧ віце-прем'єра Веслава (Гомулку). Аби не допустити до того, щоб за нами залишилася пустеля, я здійснюю зосередження польського населення в суцільні села, забезпечені ДРГМ. Одночасно проектую негайну широку акцію заселення цих околлиць малоземельними й безземельними з чисто польських повітів Ряшівського воєводства.

Віце-прем'єр погодився на цей проект, 30 ч. м. виле літаком готовий план здійснення акції.

Вона готуватиметься за допомогою органів ПРП, оскільки на інші чинники в цих околицях розраховувати не можна.

Далі надходять відомості про активність банд УПА в Горлицькому й Люблінському [повітах]. Тутешні банди розпорилися й, на жаль, не приймають жодного бою.

Командувач Оперативної Групи «Вісла» ген.-м-р Моссор

1947 р., травня 8, Сянкі. — Донесення квартирмейстера ОГ «Вісла» підполк. Ф. Лейтля ген.-майорові С. Моссору про ситуацію виселеного населення

Із розмов з населенням випливає, що воно отримує закороткий термін на евакуацію, не маючи жодних засобів перевезення, залишає в селах коренеплід, збіжжя і пашу, нічого не забираючи з собою. Дня 5.05.1947 р. на станції Сянкі я ствердив, що населення не має навіть по кілька кілограмів жита й коренеплідів. Це населення евакує 4 п.

Дня 8.05.47 р. населення, евакуйоване з місцевостей Ліпа Горішня й Ліпа Долішня, має дуже мало коренеплідів і збіжжя, натомість по селах залишаються великі запаси коренеплідів і збіжжя, які спуються.

Квартирмейстер ОГ «Вісла» підполк. Лейтль

1947 р., травня 10, Рушельчичі. — Протокол голови Громадського Управління Польської Народної Партії у Кривчі про виселення українського населення

Дня 29 квітня прийшло військо до громади Кривча уночі. Наступного дня рано о 4 годині військо вигнало всіх людей і дітей на пасовиська й оголошило виселення. Виселення зробили за три години, вже громадянина не було вдома, по-варварськи поводитися з людьми, так, що Яна Ожеховського, оскільки просив їх про другу підводу, побили як худобу, а також Томаш Голдсевич мав хліб у печі. Хліб ще годину мав пектися, то йому не дали. У Якова Сапи військо зробило обшук, перетрясли дім, але нічого не знайшли. Сапу Тадея, сина Якова, побили й тоді казали 3 дні роздягати і виводили його до лісу й мали його стріляти, аби віддав зброю. Він сказав, що принесе їм, тоді залишили його в спокої. Так Польське Військо поводитьсь з громадянами.

Голова (-) Яків Сапа

1947 р., травня 36, Ельблонг. — Донесення інспектора Міністерства Повернених Земель С. Орчиківського директорові Департаменту Інспекції МПЗ у зв'язку з прибуттям до Ельблонга першого транспорту виселеного українського населення

Під час перебування в Ельблонгу дня 20 травня ч. р. надійшов транспорт 103 родин, 380 осіб з акції «В». Це населення прибуло під конвоєм з повітів Перемишль і Ярослав. При здійсненні опісів про стан володіння Повітовим Відділом ДРУ понад п'ятдесят родин подало, що вони української національності і пробували відповідати українською мовою. Оскільки я вважаю, що для українських бандитів Польща не може надавати й навіть передбачати сільських господарств на Повернених Землях, тому я звертаю на це увагу Гр. Директора для подальшого розпорядження.

Про те, що це українці, я повідомив місцеве Управління Безпеки й Восводський Відділ ДРУ у Гданську. В останню мить я довідався, що такий самий транспорт надійшов до пов. Птумського, у якому є 40 українських родин.

Станіслав Орчиківський Інспектор Міністерства

1947 р., травня 27а, Варшава. — Інструкція начальника Департаменту Служби Юстиції МНО й верховного прокурора ВП підполк. Г. Гольдера військовому прокуророві ОГ «Вісла» к-нові Я. Праусе щодо процедури виконання смертних вироків над засудженими солдатами УПА

Цілоком таємно

Смертні вирокі, видані Військовим Судом [Оперативної] Групи «Вісла» виконувати негайно після оголошення вироку. Вищесказане стосується лише «Уліці». Цей лист після прийняття до відома і ствердження цього своїм підписом передайте до актів Групи «Вісла» в руки ген. Моссора.

Начальник Департаменту Служби Юстиції Міністерства Національної Оборони і Верховний Військовий Прокурор підполк. Генрик Гольдер

СПОНСОРИ ВІДЗНАЧЕННЯ 60-ОЇ РІЧНИЦІ АКЦІЇ „ВІСЛА”

по \$3,000
BUDUCHNIST CREDIT UNION LTD (TORONTO),
TEL. 416-763-6883

по \$1,000
CARAVAN LOGISTICS INC. (OAKVILLE, ON),
TEL. 905-338-5885

PROMETHEUS FOUNDATION (TORONTO)
STUDIUM RESEARCH INSTITUTE (TORONTO)
UKRAINIAN CREDIT UNION LTD (TORONTO),
TEL. 416-922-2797

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ,
ФІЛІЯ ТОРОНТО-ЗАХІД

по \$500
KOSTRUBA & SONS INC. (MISSISSAUGA, ON)
ЛІГА УКРАЇНЦІВ КАНАДИ, КРАЙОВА УПРАВА (ТОРОНТО)
ЛІГА УКРАЇНЦІВ КАНАДИ – ВІДДІЛ В ЕТОБІКО, ОН
ЛІГА УКРАЇНЦІВ КАНАДИ – ВІДДІЛ В ТОРОНТО
UCRAINICA RESEARCH INSTITUTE (TORONTO)

по \$450
DIM PROSVITY ASSOCIATION (TORONTO)

по \$300
ЛІГА УКРАЇНОК КАНАДИ, ГОЛОВНА УПРАВА (ТОРОНТО)
ЛІГА УКРАЇНОК КАНАДИ – ВІДДІЛ В ТОРОНТО
ОБ'ЄДНАННЯ ЛЕМКІВ КАНАДИ (ТОРОНТО)
ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНЦІВ ЗАКЕРЗОННЯ (ТОРОНТО)
ST MARY'S TORONTO CREDIT UNION LTD (TORONTO),
TEL. 416-537-2163
СПІЛКА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ, ОСЕРЕДОК В ЕТОБІКО, ОН
ТОВАРИСТВО КОЛИШНИХ ВОЯКІВ УКРАЇНСЬКОЇ
ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ В КАНАДІ (ТОРОНТО)

по \$200
ЛІГА УКРАЇНОК КАНАДИ – ВІДДІЛ В ЕТОБІКО, ОН
ST. MARY'S UKRAINIAN CATHOLIC CHURCH (GUELPH, ON)

по \$100 і менше
BABY POINT LOUNGE (TORONTO), TEL. 416-767-2623
BEAUTY REFLECTIONS S.I. (TORONTO), TEL. 416-766-3000
БИЦИК ДМИТРО (ГВЕЛФ, ОН)

1947 р., серпня 3, Перемишль. — Наказ командувача 9 ДП полк. І. Величка командирам 28 і 30 пп про сформування підрозділів ВП, які б діяли за зразком УПА

Цілоком таємно

Командир Дивізії

наказує:

До дня 5.8.47 р. з розвідувальних взводів полку створити розвідувальні підрозділи чисельністю 30 осіб. Ці підрозділи передягнути в бандерівський одяг і зовнішню уподібнити до банд. Вони діятимуть партизанськими методами.

Ці підрозділи отримають спеціальне завдання від офіцерів розвідки ОГ ВО-В.

Про виконання цього наказу доповісти до дня 5.8.47 р. телефоном чи по радіо.

Заст. Начальника Штабу 9 Дивізії Піхоти
Начальник 1 Відділу 9 ДП
(к-н мгр. Модлінгер)

1947 р., липень, Краків. — Зі звіту ВК ПРП у Кракові за липень 1947 р.а Оцінка настроїв польського суспільства у зв'язку з виселенням лемків з Новосанчівського повіту

На поліпшення настроїв вплинули й інші обставини, часто локальні. У повіті Новий Санч виселення лемків зустріло прихильне схвалення суспільства, яке вбачало в цьому остаточне вирішення національного антагонізму.

Від давніх часів між польським і лемківським населенням у Новосанчівському повіті існував антагонізм. Останньо банди УПА мали моральну й матеріальну підтримку серед лемків. Новосанчівська громадськість була за виселення всіх лемків. Наша партія доклала зусиль, аби ця проблема була належно вирішена. Всі лемки в кількості 8000 переселені, їх залишилося ледве 10, які перебувають у лавах ДРГМ і потрібні, в акції, що точиться проти бандитів. Залишилися ще переселити лемків з міста Кричиці. Є випадки, що переселені лемки повертаються, і тоді їх негайно затримують і віддають у розпорядження ДУГБ*. Ця переселенська акція сподобалася не тільки новосанчівському суспільству, а й у інших повітах уряд здобув багато симпатій...

* Також, між іншим, була доля лемківського художника Никифора Дровняка, званого Кричицьким (1896-1968), якого двічі в 1947 р. виселяли на Помор'я. У липні 1948 р. повторно виселили кілька родин лемків з села Поворозника, всупереч отриманій останніми згоди президента Б. Берута на повернення у рідні краї. Краківський воєвода повідомив Міністерство Громадської

Адміністрації, «що переселені лемки є греко-католицького віровизнання, невизначеної національної приналежності, що могло викликати серед місцевого населення непорозуміння. Саме тому рішуча позиція влади, яка знову переселила на Захід прибулих лемків, — зустріла схвалення місцевого суспільства».

ГАЛУШКА ЮРІЙ (ТОРОНТО)
КАПЕЛЮХ АНДРІЙ І ЛЮБА (ПОЛТАВА, ОН)
КОПИЛЕЦЬ МИРОСЛАВ І АННА (ГВЕЛФ, ОН)
ЛУЦІВ ЮРІЙ І ДАРІЯ (ТОРОНТО)
SHUDRAK, DR. JAROSLAW (TORONTO), TEL. 416-532-3002
WEST END PHARMACY (TORONTO), TEL. 416-769-1717
ЗІ ЗБІРКИ В ЦЕРКВІ ПОКРОВИ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ (ГВЕЛФ, ОН), РАЗОМ: \$75.00

Подяка

Комітет для відзначення 60-ої річниці Акції "Вісла" висловлює щирі подяку Шановним Спонсорам за фінансову підтримку, яка уможливила здійснити деякі проекти, заплановані Комітетом з цієї нагоди, в тому і видання цього пропам'ятного додатку до „Гомону України”.

Щоб здійснити усі заплановані проекти, Комітет звертається за дальшою фінансовою допомогою. Чеки просимо виписувати на АКЦІА WISLA – 2007 та вислати на адресу 482 HORNER AVE. ETOBICOKE ON M8W 2B7. Додаткову інформацію можна отримати за тел. 416-516-2443.

За Комітет:

ЛІГА УКРАЇНЦІВ КАНАДИ
ЛІГА УКРАЇНОК КАНАДИ
ТОВАРИСТВО КОЛИШНИХ ВОЯКІВ УПА
ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНЦІВ ЗАКЕРЗОННЯ
ОБ'ЄДНАННЯ ЛЕМКІВ КАНАДИ
УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ
СПІЛКА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Видавництво „Гомін України” висловлює подяку наступним українським організаціям США, які приєдналися до спонсорства цього пропам'ятного додатку про Акцію „Вісла”:

Фундація „Воля”
Організація Оборони Чотирьох Свобід України
Об'єднання Жінок ООЧСУ
Організація Оборони Лемківщини.

ДЖЕРЕЛО ДОКУМЕНТІВ:
Євген Міслю (ред.). Акція «Вісла». Документи. - Львів-Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1997.

Додаток про Акцію «Вісла» опрацювала редакція «Гомону України».

Баляда про «Акцію Вісла»

Василь Шляхтич

Боже, Великий, Єдиний

Боже, Великий, Єдиний,
Нам Україну храни,
Воли і світу промінням
Ти її осіни.

Світлом науки і знання
Всіх людей просвіти.
В чистій любові до краю
Ти нас, Боже, зрости.

Молимося, Боже, Єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки і щедроти
Ти на лод наш зверни.

Дай йому долю, дай йому волю,
Дай доброго світа,
Щастя дай, Боже, народу
На многі, многі літа.

Вставай Іване.
Бо вже з-за Сяну
Поляки йдуть...
Не маєш кріса
Тікай до ліса,
Бо тебе вб'ють.

Як мені брате
Тепер тікати?
А що з дїтьми?
Ось хвора мати,
Худоба, хата...
Ні, - сам іди.

Я залишуся,
бо не боюся.
- Не ворог я.
Знай, що за Сяном
Теж християни,
- Вірять в Христа.

Іван повірив,
Що ті жовніри,
Які ідуть,
Це мирні люди.
З хрестом на грудях
Любов несуть.

Збудив родину.
Каже дружині
Накрити стіл,
Щоб привітати
З-за Сяну братів,
Хоч поляків.

Вже стіл накритий.
Всміхнені діти.
В лямпі вогонь...
Є хліб і сало.
Іван поставив
Ще самогон...

Бреше собака.
Ідуть поляки...
Іван спішисть,
Щоб привітати,
Та ввести в хату.
Вогонь горить...

Собака бреше,
А голос несе
Ворожий стріл...
Нема Івана.
Жовніри самі
Входять за стіл.

Діти до мами
Линуть руками...
В їх очах страх...
Де татко ділись,
Чи його вбили?
Видно в думках...

Аж тут до хати
Повзне їх тато,
- На грудях кров...
Ось за гостину
Їх татко гине
І за любов...

Ця кров пролита
Лишила дітям
На віки гнів...
Страсти тих років
То є уроки
Майбутніх днів.

В нашій народі
Спить до сьогодні
Той переляк...
Питають люди
- Коли знов буде
Братом поляк?

ПЛАЧ ЄРЕМІЇ НАД ЗАКЕРЗОННЯМ

«Слова пророка Єремії відносяться до VI ст. до нашої ери і могло б здаватися, що ділять нас від них тисячі років, однак слово Господне є не тільки для історії, але насамперед для життя. Тому нині слова пророка надхнені від Святого Духа є між нами, Єремія ходить нині селом Павлокомою, по всіх місцях, де падали жорстоко вбивані люди. Не було колись, не було і тепер пошани до священників. Від павлокімського священика залишився хрест, яким він благословив 366 жертв. Це не єдині жертви, тому що Павлокома – це символ Писко-рович, Завадки Морохівської, десятків і сотень інших трагічних місць...»

***

«Якось так дивно що тут, де ми стоїмо, приїжджає Україна, – мовив владика. – Співає, молиться. А часами тих гробів дуже-дуже багато, розсіяних тут по всій землі Підкарпаття, навіть ніхто не знає, де ті гроби, де ті могили. Чому нині так торжественно святкуємо уродини отця Михайла Вербицького? В його особі, в його гробі, в його тлінних останках ми віддаємо молитву, честь усім тим, які відійшли...»

Зі слів владика Івана Мартиняка на відкритті пам'ятника у Павлокомі і у Млинах

***

«Це найкраще місце для примирення. Один із співавторів гімну «Ще не вмерла України» спочиває біля Києва, другий тут. Вони зуміли знайти спільну ідею, щоб передати нам, наступним поколінням. Сьогодні закликаю вас усіх – і державні, і громадські сили – до справжнього примирення, про яке всі наголошують. Щоб ми вміли говорити про свій біль, трагедії в таких самих категоріях, вміли оцінювати їх. Ми також пережили тут свою трагедію. Сьогодні трагічна 60-та річниця зловісної Акції «Вісла». Хочу, щоб ця сторінку історії перегорнули та перейшли до майбутнього».

Марія Туцька на відзначенні 192-ої річниці від дня народження о. Михайла Вербицького у Млинах

